

Elina Kiiski Kataja, Paula Laine,
Julia Jousilahti ja Alekski Neuvonen

HYVINVOINNIN SEURAAVA ERÄ

Ihanteet, visio ja ratkaisut

9.1.2018

Sitra muistio
© Sitra 2018

Elina Kiiski Kataja, Paula Laine,
Julia Jousilahti ja Alekski Neuvonen.
Toimittaja: Vesa-Matti Lahti.

Hyvinvoinnin seuraava erä:
ihanteet, visio ja ratkaisut

ISBN 978-952-347-029-3 (nid.)
ISBN 978-952-347-030-9 (PDF)
www.sitra.fi
Julkaisuja koskevat tiedustelu: julkaisut@sitra.fi

Sitran muistiot ovat tulevaisuustyömme
taustaksi tuotettuja sisältöjä.

Katso myös Sitran ja Demoksen katsaus
tulevaisuuden Suomeen ja reilumpaan
yhteiskuntaan osoitteessa seuraavaera.fi

Sitra muistio

Hyvinvoinnin seuraava erä

9.1.2018

Sisällys

Esipuhe	4
1. Millaisin ihantein kohti hyvinvoinnin seuraavaa erää?	5
2. Yhteiskuntapolitiikka ja ihminen	12
3. Visio hyvinvoinnin seuraavasta erästä	14
4. Visio yhteiskuntapolitiikan ja arjen tasoilla	17
5. Ratkaisujen lähtökohtia	30
6. Lopuksi – lista ratkaisuja	37

Esipuhe

Vuoden 2017 aikana julkaistut Seuraava erä -muistiot ovat kuvanneet edes-sämme olevia haasteita. Osoitteesta www.seuraavaera.fi löytyvät muistiot työstä ja toimeentulosta, demokratiasta ja osallisuudesta, kasvusta ja edistyksestä sekä maapallon kantokyvyn rajoista ovat tarkastelleet pohjoismaisen hyvinvointimallin tulevaisuuden kehityssuuntia eri näkökulmista. Muistioissa esillä olevat haasteet herättävät yhteiskunnassamme ymmärrettävää ja perusteltua huolta tulevaisuudesta. Juuri siksi ajatteleme, että jokaisen, joka on huolissaan yhteiskuntamme käynnissä olevista muutokskuista ilmastonmuutoksesta työllisyyteen ja eriarvoisuudesta Suomen sisäiseen ja ulkoiseen turvallisuuteen, tulisi tuntea vastuunsa myös toivon rakentamisesta ja ylläpitämisestä.

Seuraava erä -työn keskeisenä havaintona on ollut, että olemme niin Suomessa kuin muissakin kehittyneissä yhteiskunnissa ison murroksen keskellä. Monet teollisen aikakauden rakenteet ja ratkaisumallit menettävät tehoaan. Pelkästään niitä hienosäätämällä emme pysty korjaamaan tulevien vuosikymmenten suurimpia yhteiskunnallisia ongelmia ja vahvistamaan hyvinvointia. Tulevaisuususkoa ylläpitämään tarvitsemme visioita eli toivoa herättäviä näkymiä tulevasta. Näissä suuren muutoksen olosuhteissa pelkkä asioiden ennallaan pitäminen ei riitä innostavaksi visioksi. Uskottava visio tunnistaa sellaisia muutostarpeita, joista voi nähdä merkkejä jo tässä päivässä. Lisäksi, vision on hyvä kiinnittyä vahvuuksiin ja lähtökohtiin, jotka tuovat luottamusta, että meillä on kykyä tehdä visio todeksi.

Toiveemme Sitrassa on, että yhä useampi vastuullinen yhteiskunnallinen toimija kertoisi oman visionsa eli tarinansa siitä, minkälaista yhteiskuntaa he tavoittelevat. Tätä tavoitetta vauhdittamaan tuomme keskusteluun myös omia näkemyksiämme siitä, miltä voisivat näyttää Suomen seuraavat vuosikymmenet. Vuonna 2017 yhdessä Demos Helsingin kanssa julkaistut muistiot ovat olleet perustana tälle viidennelle Seuraava erä -muistiolle. Muistio vetää yhteen näkemyksemme siitä, millaisista yhteiskuntapoliittisista rakennuspoliikoista ja arjen tason ratkaisuista voisi syntyä hyvinvoinnin seuraava erä.

Monet aikansa edistysaloitteet ovat kohdanneet syntyvaiheissaan kiivasta vastustusta. Siitä huolimatta Suomesta on kerta toisensa jälkeen löytynyt halua ja kykyä valita edistys yhteiskuntapolitiikan keskeiseksi päämääräksi ja punaiseksi langaksi. Uskallammeko yhä tänäänkin, satavuotiaassa Suomessa, tehdä rohkeita valintoja ja uskoa edistykseen? Tulevaisuus ei vain tapahdu, vaan se tehdään yhdessä. Mitä meidän pitäisi tehdä tänään, jotta tulevat sukupolvet voisivat sadan vuoden kuluttua olla ylpeitä ratkaisuihimme?

Helsingissä 9.1.2018

Mikko Kosonen
Yliasiames, Sitra

1. Millaisin ihantein kohti hyvinvoinnin seuraavaa erää?

Pohjoismainen malli perustuu tulevaisuudessakin ihanteille. Tässä muistiossa esitetään näkemys siitä, millaisia ovat reiluun ja kestävään tulevaisuuteen vievän edistyksellisen yhteiskuntapolitiikan suuntaviivat ja miten tuopolitiikka voisi näkyä ihmisten arjessa. Lisäksi tarkastellaan, minkälaisia käytännön ratkaisuja ja tulevaisuuden malliin siirtymistä helpottavia instituutioita tarvitsemme.

Aiemmat Seuraava erä -muistiot ovat kuvanneet länsimaisten yhteiskuntien keskeisten piirteiden käynnissä olevia, rinnakkaisia mutta toisiinsa vahvasti kietoutuvia murroksia. Kyseiset piirteet ovat seuraavia: Palkkatyöstä on syntynyt ihmisten suurelle enemmistölle vakaata toimeentuloa. Edustuksellinen demokratia on luonut poliittista osallisuutta ja tukenut hyvinvoinnin kasvua. Taloudellista kasvua on totuttu pitämään edistyksenä, joka lisää elämänlaatua ja uusia mahdollisuuksia. Fossiilisilla polttoaineilla toimiva energiajärjestelmä on vauhdittanut taloudellista kasvua ja luonut vaurautta. Nämä asiat ovat näihin päiviin asti luoneet jatkuvuutta ja yhteiskuntarauhaa sekä vahvistaneet ihmisten tulevaisuudenuskoa ja keskinäistä luottamusta, mutta tilanne on nyt muuttumassa. Yhteiskunnalliset ja taloudelliset järjestelmät ovat monimutkaistuneet, keskinäisriippuvuus ja epävarmuus ovat maailmassa lisääntyneet.

Edellä kuvatut länsimaisten yhteiskuntien piirteet eivät olekaan ikuisia vaan tietyn historiallisen aikakauden tuotoksia. Ne ovat leimallisesti teollisen

Edistys rakentuu tulevaisuudessa muidenkin arvojen kuin taloudellisen kasvun ja sen tuottaman vaurastumisen varaan.

aikakauden haasteiden ratkaisemiseksi kehittyneitä rakenteita, jotka digitalisaation, globalisaation sekä ekologisen kestävyyskriisin myötä, kohtaavat uudenlaisia muutospaineita. Lähivuosikymmenien aikana nämä keskeiset rakenteet joko uudistuvat vaiheittain tai korvautuvat kokonaan uusilla, tähän aikakau-

teen ja sen tarpeisiin paremmin sopivilla ratkaisuihin. Palkkatyön muodot moninaistuvat ja niiden rinnalle syntyy uusia toimeentulon malleja. Puolueiden ja edustuksellisen demokratian rinnalle syntyy uusia osallisuuden ja

päätöksenteon muotoja. Edistys rakentuu tulevaisuudessa muidenkin arvojen kuin taloudellisen kasvun ja sen tuottaman vaurastumisen varaan.

Yhteiskunnan vallitsevat ihanteet ja arvot ovat yleensä huomattavasti pitkäkestoisempia kuin esimerkiksi poliittiset järjestelmät. On myös selvää, että ympäröivän maailman muutos vaikuttaa siihen, miten ihanteita sovelamme. Pohjoismaisiinkin ihanteisiin ovat vaikuttaneet

- siirtyminen maaseudulta kaupunkeihin ja kausiluonteisista maatalousteistä rutiininomaisiin teollisuus- ja konttoritöihin,
- elämänpiirin laajentuminen muutamien kymmenien ihmisten yhteisöistä sähköisen tiedonvälityksen, suurkaupunkien ja keskenään yli rajojen verkottuvien organisaatioiden luomaan globaaliin maailmaan sekä
- oppimisen painopisteen muuttuminen arjen käytännöistä koulussa omaksuttavaan, tieteeseen nojaavaan maailmankuvaan.

Kehitys ei kuitenkaan ole pysähtynyt. Informaatio on digitalisoitunut, mikä on mahdollistanut tiedonvälityksen demokratisoitumisen. Kaupankäynti ja tuotanto ovat muuttuneet globaaleiksi. Yhteiskunnalliset haasteet ovat käyneet koko ihmiskunnan tasoisiksi. Ihmisten liikkuvuus on lisääntynyt ja ihmiskontaktien moninaisuus on kasvanut. Emme vielä kunnolla tiedä, miten nämä muuttavat tapaamme soveltaa yhteiskuntamme ihanteita. Ihanteidemme evoluutio jatkuu.

Ihanteet ovat myös päätöksen asia

Olemme lähteneet rakentamaan visiotamme hyvinvoinnin seuraavasta erästä pohjoismaiseen yhteiskuntamalliin liitettyihin ihanteisiin nojaten. Tämä valinta perustuu ajatukseen, että ihanteet ovat asia, joita voidaan tavoitella tietoisilla päätöksillä: instituutioita, niiden sääntöjä ja normeja suunniteltaessa ja muokattaessa voidaan painottaa tiettyjä ihanteita enemmän kuin toisia. Nämä päätökset ovat mitä suurimmassa määrin poliittisia ja nojaavat erilaisiin näkemyksiin tavoiteltavasta hyvästä yhteiskunnasta. Pohjoismaisen mallin ihanteet ovat muokkautuneet vuosisatojen kuluessa erilaisten poliittisten näkemysten kohdatessa ja törmätessä sekä edelleen kiteytyessä yhteiskuntiemme sääntöjä ja instituutioita muokanneiksi päätöksiksi. Taustalla ovat vaikuttaneet sekä erilaiset, lähinnä eurooppalaiset, ideologiat ja liikkeet että paikalliset intressit ja tarpeet. Nykyisin pohjoismaiset yhteiskunnat tekee erityisiksi yhdistelmä ihanteita ja rakenteita, joissa korostuvat samaan aikaan yhdenvertaisuus, ihmisten laaja autonomia, sukupuolten tasa-arvo, vahva oikeusvaltioperiaate ja demokratia sekä reiluus.

Uskomme vahvasti, että pohjoismaiset ihanteet ovat sellaisia, että niiden ympärille on mahdollista rakentaa menestyvä tulevaisuuden yhteiskunta. Tämä siitä huolimatta, että pohjoismaiset yhteiskunnat ovat nimenomaan 1900-luvun teollisen aikakauden menestyjiä ja niiden yhteiskuntamallit optimoitu teollisen tuotannon dominoiman talouden ja selkeästi rajatun

kansallisvaltion tarpeisiin. Pohjoismaisten yhteiskuntien menestys on nousut entistä selkeämmin esiin viime vuosikymmeninä, kun on siirrytty yhä globaalimpaan kulttuuriin ja osaamisintensiivisempään, digitalisoituvaan talouteen. Vaikka eurooppalaiset yhteiskunnat menettävät globaalissa mittakaavassa taloudellista painoarvoaan, ovat Pohjoismaat jatkuvasti ja yhä

Pohjoismaat ovat jatkuvasti kokoaan merkittävämpiä toimijoita.

selkeämmin väkimääräänsä ja jopa bkt-luvuilla mitattua taloudellista panostaan merkittävämpiä toimijoita. Pohjoismaat näyttävät monella tavalla jopa toteutuneena utopiana, jossa hoidetaan lapset laadukkaassa

päivähoidossa, huolehditaan vanhuksista yhteisillä varoilla, kouluttaudutaan maksuttomissa yliopistoissa ja eletään monella tavalla hyvää arkielämää.

Ihanteisiin perustuvien visioiden luominen on tärkeää myös siksi, että emme voi tavoitella sellaisia asioita, joista emme pysty unelmoimaan. Visiot ovat aikanaan Suomessa mahdollistaneet esimerkiksi sen, että koko kansa on voinut kouluttautua. Tasa-arvon ja oppimisen ihanne on tarvinnut seurakseen selkeän vision. Nykyinenkin epävakaa aika kaipaa eri tahojen tuottamia näkemyksiä siitä, millainen on hyvä tulevaisuus.

Pohjoismaiset ihanteet ovat pitkälti versio eurooppalaisista arvoperinteestä, joka kietoutuu vapauden ja yhdenvertaisuuden ympärille. Tradition taustalla on antiikin stoalaisen koulukunnan ja sittemmin kristinuskon ja erityisesti protestanttisuuden radikaali ajatus siitä, että kaikki ihmiset syntyperästä, etnisestä taustasta, uskonnosta, sukupuolesta tai yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta ovat perustavilta ominaisuuksiltaan samanlaisia ja siksi samanarvoisia. Tämä antoi lähtökohdat paljon myöhemmin syntyneelle käsitykselle ihmisestä yhteisöstään (ja Jumalasta) erillisenä, asioita kokevana ja haluavana yksilönä sekä valistuksen aikana kehittyneelle yksilön vapautta korostavalle liberaalille yhteiskuntateorialle. Viimeksi mainitun aikaansaama ajattelun muutos kansalaisen ja yhteiskunnan suhteesta oli mullistava. Ihmisistä tuli itsenäisiä subjekteja, jotka eivät enää ole lähtökohtaisesti alamaisia, joiden kohtalo on hallitsijan mielivaltaisten päätösten armoilla.

Sen sijaan ihmisillä, kansalaisilla, on oikeuksia ja lähtökohtaisesti vapaus ulkoisista, ylhäältä asetetuista ja omia valintoja rajoittavista pakoista: saamme tavata muita ihmisiä ja kokoontua vapaasti, ilmaista mielipidettämme vapaasti, omistaa ja käydä kauppaa pitkälti vapaasti, liikkua pitkälti ilman rajoituksia missä haluamme sekä uskoa tai olla uskomatta jumaliin tai ideologioihin. Vapauksien rajoittaminen säännöillä on oikeutettua vain silloin, kun toimintamme haittaisi tai rajoittaisi muiden ihmisten elämää.

Yhdenvertaisuus heijastuu myös hallitsijoiden ja päätöksentekijöiden asemaan. Eurooppalaisia yhteiskuntia vahvasti yhdistävä laillisuusperiaate tarkoittaa sitä, että päätöksentekoa ohjaavat ensisijaisesti aiemmin asetetut lait ja säännöt, ei hallitsijan omat päätökset. Päätöksentekijät ja virkakoneisto on sidottu noudattamaan samoja lakeja kuin muutkin ja tarpeen tulleen kohtaamaan rangaistuksia väärinkäytöksistä. Tämä luo yhteiskuntaan

vakautta ja ennustettavuutta. Se myös rajoittaa valtaapitävien mahdollisuutta pelata omaan tai lähipiirinsä pussiin. Samalla vahvistuu kokemus yhteiskunnan instituutioiden yhteisyydestä ja motivaatio vaalia ja kehittää niitä: julki-set instituutiot palvelevat kaikkia, eivät esimerkiksi vain valtaapitävien kannattajia, eikä niiden tarjoamia resursseja kuten palveluita tai etuisuuksia kannata ryöstöviljellä, vaikka siihen olisikin mahdollisuus.

Laillisuusperiaate myös antaa sysäyksen yritteliäisyydelle, tai ainakin poistaa esteitä sen tieltä. Ilman periaatteen jämäkkää soveltamista yhteiskunnan valtaapitävillä olisi huomattavat mahdollisuudet vaatia yrityksiltä epäreiluja etuja tai tuhota toimivat markkinat omien tukijoidensa liiketoimia suosimalla.

Negatiivisen vapauden eli vapauden jostakin ja laillisuusperiaatteen rinnalla liberaaleihin eurooppalaisiin ihanteisiin kuuluu myös ajatus siitä, että ihmisten vapaus toteuttaa omasta mielestään tärkeitä asioita itse parhaaksi kokemallaan tavalla tuottaa yhteiskunnassa hyviä asioita ja lisää hyvinvointia kokonaisuudessaan. Toisin sanoen vapauksista ei ole tuloksena sekasortoa ja rappiota vaan pääasiassa ihmisten kehittymistä, uudenlaisia

*Historia on täynnä
esimerkkejä siitä, miten
epäoikeudenmukaisuuden
kokemuksen kärjistyminen
johtaa konflikteihin ja
yhteiskuntarauhan
tuhoutumiseen.*

tapoja organisoida yhteistyötä, elämänlaatua parantavia ja rikastuttavia keksintöjä sekä yritteliäisyyttä. Kun ihmisten toimeliaisuus vahvistuu ja suuntautuu ratkaisuihin, joille on aito kysyntä, syntyy uutta vaurautta, jota voidaan edelleen investoida entistä merkittävämpiin ratkaisuihin. Näin hyödyt säteilevät entistä laajemmalle yhteiskuntaan ja tuovat yhä suuremman osan

ihmisistä osallisiksi teknologian, sosiaalisten innovaatioiden ja niiden luoman vaurauden mahdollistamista edistysaskeleista.

Tämä ei ole kuitenkaan riittävä mekanismi siihen, että yhteiskunta kehittyisi reiluun ja oikeudenmukaiseen suuntaan. Historia on täynnä esimerkkejä siitä, miten epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen kärjistyminen johtaa konflikteihin ja yhteiskuntarauhan tuhoutumiseen. Siksi käytännössä kaikki kehittyneet maat ovat rakentaneet turvaverkkoja, joilla poistetaan kokemusta epätoivosta ja lisätään tasa-arvoa. Näiden turvaverkkojen taustalla on ajatus siitä, että niiden avulla sekä pidetään yllä yhteiskuntarauhaa että vahvistetaan tasa-arvoista yhteiskuntaa.

Tasa-arvon ja reiluuden ihanne pohjautuu myös elämään liittyvien sattumien ja riskien tunnustamiseen. Riskit osuvat eri ihmisten kohdalle epätasaisesti, ja yhteiskunnan väliintuloa tarvitaan lisäämään ihmisten kykyä ponnistaa eteenpäin vaikeuksista. Vaikka yhteiskunnassa laajasti jaettuna ihanteena onkin itsenäisesti pärjäävä ihminen, on tämän ihanteen reunaehtona ajatus siitä, että jokaisella ihmisellä pitää olla riittävät aineelliset ja psyykkiset edellytykset itsenäiseen pärjäämiseen. Menestys tai epäonnistuminen ei ole vain suora seuraus yksilön omasta suorituksesta. Esimerkiksi menestyksen taustalla

on poikkeuksetta myös muita ihmisiä, yhteiskunnan tarjoamia resursseja tai oikeaa ajoitusta ja tuuria.

Pohjoismaisen perinteen keskeinen erityispiirre on poikkeuksellisen vahva luottamus ihmisten kykyyn oppia ja kehittyä ihmisenä. Siksi julkiset panostukset ihmisten hyvinvointiin, kykyjen kehittämiseen ja tasa-arvoon nähdään täällä investointina: jokainen kansalainen on yhteiskunnan kannalta merkittävä voimavara, kaikilla on kehittämiskelpoisia ja arvokkaita lahjoja eikä esimerkiksi syntyperä, sukupuoli tai kotitausta saa olla rajoite.

Tähän kytkeytyy myös pohjoismaisten yhteiskuntien pyrkimys naisten tasavertaiseen yhteiskunnalliseen, taloudelliseen ja kulttuuriseen osallistumiseen. Sen tärkeänä välineenä on isien ja äitien vanhemmuuden tasavertainen tukeminen ja mahdollisuuksien tasa-arvo lapsen kehityksessä.

Monesti pohjoismaista mallia ulkoapäin katsovat tulkitsevat, että Pohjoismaissa valtio ja sen tarjoamat turvaverkot ovat merkki holhoamisesta ja heikosta luottamuksesta ihmisten omiin kykyihin. Pohjoismaissa tulkinta on useimmiten juuri päinvastainen: ihmisiin luotetaan paljon ja laajasti uskotaan, että jokainen voi kasvaa ja kehittyä.

On monia tilanteita, joissa kykymme tehdä oman ja yhteiskunnan tulevaisuuden kannalta fiksuja valintoja on rajoittunut. Onnistuneet yhteiskunnan tarjoamat kannusteet, ohjaus ja maksuttomat tai edulliset palvelut kuitenkin vähentävät rationaalista käyttäytymistä rajoittavia vinoumia. Pohjoismaissa julkisia palveluja pidetään tarpeellisina, koska niiden tukemina ihmiset pääsevät toteuttamaan pitkäjänteisesti potentiaaliaan.

Pohjoismainen näkemys tasa-arvosta, vapaudesta ja ihmisarvosta muistuttaa läheisesti esimerkiksi Amartya Senin ja Martha Nussbaumin kehittä-

Kun samat resurssit julkisina palveluina ovat tarjolla kaikille, syntyy laaja-alaista halua niiden kehittämiseen ja luottamus niitä tarjoaviin instituutioihin vahvistuu.

mää kyvykkyys-lähestymistapaa (capabilities approach). Siinä kehityksen keskeiseksi mittariksi nousee se, miten hyvin ihmiset pystyvät hyödyntämään tarjolla olevia materiaalisia ja sosiaalisia resursseja hyvän elämän kannalta keskeisten toimintojen toteuttamiseen. Toisin sanoen kysymys on siitä, millaiset todelliset edellytykset ihmisillä on muuntaa peri-

aatteellinen vapautensa kokonaisvaltaisesti hyväksi elämäksi.

Tätä kautta saa perustelunsa myös pohjoismaiseen malliin läheisesti kuuluva universalismin periaate, jonka mukaan yhteiskunnan on tärkeä tarjota samoja hyvinvointia tukevia palveluita ja etuisuuksia kaikille, ei ainoastaan tietyille erityisryhmille tai kaikkein huono-osaisimmille. Universalismi lähtee oletuksesta, että hyvinvoinnissa on kyse ihmiselämän kannalta varsin kokonaisvaltaisesta asiasta, jota ei voi ratkaista vain materiaalisia resursseja parantamalla. Eri ihmisillä ja eri elämäntilanteissa hyvinvoinnin vahvistumisen kannalta kriittisiksi muodostuvat erilaisten kyvykkyyksien parantaminen. Oikeaa ratkaisua ei ole aina mahdollista määrittää ulkopuolelta ja ennalta.

Ihmislle pitää tarjota rahallisen sosiaaliturvan lisäksi myös muita resursseja kuten koulutusta, kulttuuripalveluita, liikuntamahdollisuuksia, terveydenhuoltoa ja sosiaalista tukea eri elämäntilanteissa. Kun samat resurssit julkisina palveluina ovat tarjolla kaikille, syntyy laaja-alaista halua niiden kehittämiseen ja luottamus niitä tarjoaviin instituutioihin vahvistuu.

Pohjoismainen malli olettaa yksilöltä vahvaa autonomiaa. Kansalainen nähdään ensisijaisesti yksilönä, ei esimerkiksi perheen tai muun yhteisön jäsenenä. Lähtökohtana on, ettei ihmisten tarvitse muokata mieltymyksiään, mielipiteitään, elämäntyyliään tai haaveitaan saadakseen hyvään elämään tarvittavia perushyödykkeitä. Ei siis tarvitse miellyttää esimerkiksi perhettä, sukua tai lähiyhteisöä vaihtokauppana perustavan tasoiselle hyvinvoinnille.

Jotkut ovat tulkinneet tämän johtavan siihen, että vapaa markkinatalous toteutuu Pohjoismaissa puhtaammin kuin juuri missään muualla. Ihmiset tekevät markkinoilla aidosti itsenäisiä, omia preferenssejään toteuttavia valintoja sen sijaan, että tekisivät niin kuin muutkin oman suvun, uskonnokunnan tai muun viiteryhmän jäsenet.

Vähempi yhteisön ohjaus edellyttää vastapainokseen sitä, että ihmisillä on vahva motivaatio kehittää omaa itsekontrolliaan, toteuttaa omia ihanteitaan ja yleisesti ottaen kehittyä ihmisinä. Heiltä odotetaan myös kykyä ottaa muut huomioon. Pohjoismaissa ihmisillä ei ole välttämättä yhtä vahvaa emotionaalista ja materiaalista suvun tukea kuin joissain muissa kulttuureissa.

Pohjoismainen poikkeus?

Pohjoismaisen mallin ja siihen liittyvien ihanteiden erityisyydelle on esitetty monenlaisia historiallisia, maantieteellisiä ja taloudellisia selityksiä. Useat tutkijat ovat huomauttaneet, että kyse on väestöltään pienistä, suhteelliseen harvaan asutuista ja melko homogeenisistä yhteiskunnista. Edellytykset keskinäisen luottamuksen syntymiselle ovat olleet hyvät eikä keskinäinen kilpailu resursseista tai etuoikeuksista ole ollut keskeisesti kulttuuria määrittävä tekijä. Sen sijaan pieni väestöpohja on ohjannut yhteistyöhön ja kehittyneeseen työnjakoon, jokaisen potentiaali on tarvittu käyttöön. Lisäksi on esitetty, että kylmä ilmasto ja lauhempia vyöhykkeitä heikommat maanviljelysolosuhteet ovat kannustaneet panostamaan osaamiseen ja uuden kehittämiseen.

Pohjoismainen malli, jonka tunnemme viimeisen 50–70 vuoden ajalta, on kehittynyt monelle tapaa varsin erityiseen aikakauteen. Vaurastumiskehitys 1900-luvun jälkipuoliskon Norjassa, Ruotsissa, Suomessa ja Tanskassa oli nopeaa. Teollistuminen loi uudenlaiset työmarkkinat, joilla aiempaa laajempi joukko pääsi oikeiden palkkatöiden pariin. Työvoiman tarve ja paljon ihmisiä työllistäneet työpaikat mahdollistivat työntekijöiden järjestäytymisen ay-liikkeeksi ja todelliseksi yhteiskunnalliseksi voimaksi. Näin työmarkkinoille kehittyi yhtenäiset pelisäännöt, jotka saivat tuekseen vielä poliittisesti säädettyjä hyvinvointivaltion ratkaisuja kuten työttömyysturvan ja julkisen terveydenhuoltojärjestelmän. Näiden hyvinvointivaltion perusratkaisujen taakse kehittyi suhteellisen nopeasti laajapohjainen poliittinen konsensus.

Ainakin näin jälkikäteen ajateltuna ihmisten ohjaaminen kohti kasvavaa vaurautta, hyvinvointia ja parempia elämäntapavalintoja oli näissä olosuhteissa suhteellisen suoraviivaista. Palkkatöihin pääseminen tarjosi selkeän reitin vakaan ja kasvavan autonomian takaavan elämän pariin. Niin kauan kuin tyydyttämättä oli paljon terveyteen, asumiseen ja koulutukseen liittyviä perustarpeita, oli palveluiden tarjontaa laajentamalla melko helppo lisätä ihmisten hyvinvointia. Siksi myös sellaisten ihanteiden kuin ahkeruus, koulutusmyönteisyys ja tasa-arvo vahvistuminen oli melko luonnollista: ihanteiden toteuttaminen synnytti selkeitä positiivisia vaikutuksia ihmisten arjessa.

Yhteiskunnassa, jossa työn tarjonta on pirstaleisempaa ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet moninaisempia, on myös yhteisten ihanteiden ylläpitäminen vaikeampaa. Tämän takia on hyvä kysyä, voivatko Pohjoismaat ja niiden toteuttama yhteiskuntamalli ihanteineen toimia esikuvana maalle kuin maalle kehityksestä kohti vaurasta ja vakaata yhteiskuntaa? Tai kuten Francis Fukuyama on asian muutama vuosi sitten esittänyt: onko kyse siitä, miten "Päästään Tanskaan"? Riittääkö, että ihmisten vapauksia vahvistetaan, rakennetaan toimiva

Voivatko Pohjoismaat ja niiden toteuttama yhteiskuntamalli ihanteineen toimia esikuvana maalle kuin maalle kehityksestä kohti vaurasta ja vakaata yhteiskuntaa?

edustuksellisen demokratian järjestelmä ja tehdään julkisista instituutioista riittävän vahvoja? Vai onko vaurauteen ja vakauteen muita reittejä? Onko pohjoismainen malli vain yksi ratkaisukokonaisuus, joka sattui toimimaan hyvin Pohjoismaissa ja niiden historiallisissa olosuhteissa?

Uskomme, että pohjoismainen malli voi olla vastaus myös tulevaisuuden haasteisiin, kun rakennamme uutta rohkeasti mutta vahvasti mallin ihanteille ja arvoille perustaen.

2. Yhteiskuntapolitiikka ja ihminen

Jos ajattelemme muutoksessa olevaa yhteiskuntaa, miten edellä kuvattujen ihanteiden pitäisi heijastua ihmisten elämään? Miten ihanteita sovelletaan yhteiskunnassa, jossa teknologia kehittyy nopeasti, jonka on sopeuduttava yhden maapallon kulutustasoon ja jossa laaja ja monimuotoinen kansainvälinen yhteistyö on välttämättömyys?

Olemme nykyään Pohjoismaissa vähemmän perheemme tai lähiyhteisömme normien ohjaamia kuin juuri mikään yhteiskunta ikinä. Samaan aikaan suuri autonomia tarkoittaa merkittäviä velvoitteita kehittyä ihmisenä. Kehittymiskykyjen korostumista alleviivaa myös hyvinvointiin liittyvien tarpeidemme muutos. Elämme valintojen yhteiskunnassa, jossa olemme jatkuvasti omaan tai muiden hyvinvointiin vaikuttavien valintojen äärellä: miten syömme, kuinka liikumme, miten ylläpidämme psyykkistä tasapainoamme, kuinka kehitämme osaamistamme ja niin edelleen.

Jatkuvilla valintatilanteilla, niitä mahdollisesti seuraavilla ei-toivotuilla seurauksilla ja kokemuksella, ettei osaa riittävän hyvin toteuttaa elämäänsä, on myös selkeitä negatiivisia vaikutuksia henkiseen hyvinvointiin ja mielen-terveyteen. Ihmisillä on vahva tarve koherenssiin (eli yhteensopivuuteen ja ristiriidattomuuteen), joka joutuu näissä olosuhteissa koetukselle. Tämä puolestaan saattaa ajaa meidät entistä syvemmälle lyhytnäköisiin ja usein myös itsekkäisiin valintoihin.

Näissä olosuhteissa psyykkisen hyvinvoinnin tarpeet korostuvat yhä enemmän. Kyky kohdata epävarmuutta ja ristiriitaisia tarpeita sekä käsitellä niiden aiheuttamia tunteita on vaikea taito, jossa emme läheskään aina pärjää yksin. Monet meistä tarvitsevat erilaisissa elämäntilanteissa jotain ulkoista ohjausta, esimerkiksi omaa itsetuntemusta vahvistavaa neuvontaa ja harjoittelua, vertaistukea tai ulkoa asetettuja normeja ja rutiineja. Tunnetaitoja kuten voimakkaiden negatiivisten tunteiden käsittelyä on mahdollista harjoittaa ja myös opettaa vaikkapa kouluissa. Ja tätä Suomessa jo tehdäänkin. Sen lisäksi tarvitaan kuitenkin myös vertaisneuvontaa ja nopeita mielen-terveyspalveluja riittävin resurssein.

Suuri ja vaikea kysymys on, mikä on tulevaisuudessa ihmisten autonomian ja vapauden suhde tasa-arvoon ja reiluuteen. Vahvat yhteiskunnan tukirakenteet, kuten laajat sosiaali- ja terveyspalvelut, ovat jatkossakin keskeisiä pohjoismaiselle mallille. Näiden rinnalle tarvitaan kuitenkin ratkaisuja esimerkiksi psyykkisen hyvinvoinnin tukemiseen tai syrjäytymiskierteestä nousemiseen. Monessa tapauksessa tarvitaan paljon ennaltaehkäisevämpää, yksilöllisempää, jatkuvampaa ja intensiivisempää tukea kuin mihin olemme teollisessa yhteiskuntamallissa ja sen rakenteissa totuneet. Tämä voi tapahtua erittäin aktiivisen, yhteisöllisen vertaistoiminnan tai vahvasti tuetun, jokaisen oman toimintakyvyn yksilöllisesti huomioivan työn kautta.

Konsensushakuisuus ja pohjoismaisiin yhteiskuntiin pitkään kuulunut oletus homogeenisestä väestöstä aiheuttaa tulevina vuosikymmeninä

ongelmia, ellei ihmisten ja yhteisöjen kasvavaa monimuotoisuutta osata ottaa aiempaa vahvemmin yhteiskuntapolitiikan ja kulttuurin lähtökohdaksi. Miten yhteiskunnissamme rakennetaan tulevaisuudessa yhteisöllisyyttä ilman, että se johtaa esimerkiksi etniseen poissulkemiseen?

Pohjoismaisten yhteiskuntien itseymmärryksen ja ihmisten kohtaamisen näkökulmasta myös taiteen, kulttuurin ja laajan yleissivistyksen rooli on äärettömän tärkeä. Tiedon ja ymmärryksen lisääminen sekä kulttuuriperinnön ja kulttuurisen moninaisuuden tärkeyden tunnustaminen auttavat meitä vaikeidenkin asioiden käsittelemisessä.

Esiin nousee myös kysymys itseorganisoituvuudesta uudenlaisena yhteiskunnallisena ihanteena. Kuinka organisoitua tukemaan toisiamme tai

Miten yhteiskunnissamme rakennetaan tulevaisuudessa yhteisöllisyyttä ilman, että se johtaa esimerkiksi etniseen poissulkemiseen?

etsimään yhdessä kansalaisina ratkaisuja haasteisiin, joita valtio ja sen tarjoamat julkiset palvelut eivät pysty yksin ratkomaan? Miten tämä voidaan toteuttaa niin, etteivät heikoimmassa asemassa olevat jää uusien vertaistuen muotojen ulkopuolelle? Kuinka estää yhteiskunnan pirstoutuminen yhä pienempiin ja

tiukempiin heimoihin, joiden väliltä katoaa sekä solidaarisuus että kyky ymmärtää erilaisuutta?

Tarvitsemme keinoja rakentaa uudenlaista luottamusta ihmisten välillä. Se edellyttää, että erilaiset ihmiset kohtaavat toisiaan, päätyvät tekemään yhteistyötä keskenään ja syventävät näin ymmärrystä toistensa motiiveista, arvostuksista ja toimintatavoista. Tämän kaiken pohjalla on oltava myös vahva luottamus valtioon ja sen asemaan laillisuuteen nojaavana, vapautta ja tasa-arvoa viimekätisesti puolustavana toimijana.

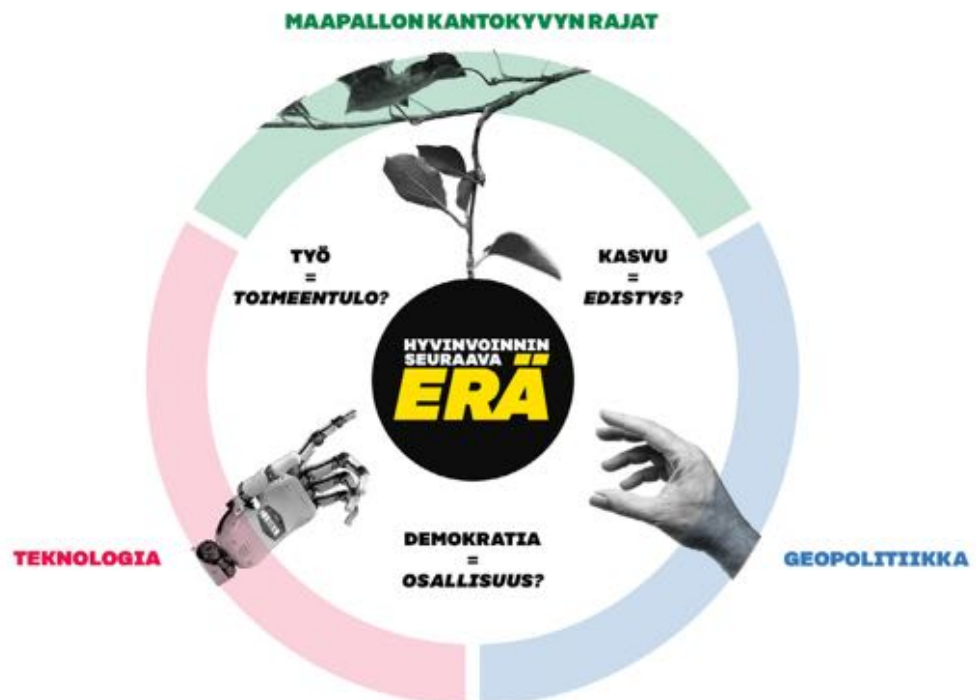
Tätä luottamusta voi olla vaikea lunastaa, ellei valtiolla ole jatkossakin aktiivista roolia tasa-arvoista yhteiskuntaa edistävien väliintulojen tekijänä. Jotta luottamus säilyy niin huono-osaisten, keskiluokan kuin varakkaidenkin keskuudessa, on ihanteena oltava jatkossakin universalistinen, kaikki kansalaiset kattava järjestelmä. Universalismin on lähdettävä edelleen ihmisten kyvykkyyksien ja perusvoimavarojen (universal basic assets) monipuolisesta tukemisesta, se ei siis voi tyypistyä pelkäksi minimitasoiseksi sosiaaliturvaksi, joka voi ajaa osan ihmisistä pysyvään köyhyyteen.

3. Visio hyvinvoinnin seuraavasta erästä

Visiotyön tavoitteena on ollut pohtia, miltä pohjoismainen malli, Hyvinvoinnin seuraavaksi eräksi nimeämämme visio, voisi näyttää pohjoismaisten ihanteiden ja meneillään olevien yhteiskunnallisten muutosten huomioimisen tuloksena. Tältä pohjalta, pohjoismaiseen malliin ja sen ihanteisiin nojaten, on syntynyt visio, jota käsittelemme kolmella eri tasolla ja kuvalla. Ensimmäinen taso kuvaa niitä muutosvoimia, jotka nykyisyyttämme määrittävät ja muokkaavat. Toisella tasolla pohdimme, mitä visio tarkoittaa yhteiskuntapolitiikan näkökulmasta. Kolmannella tasolla tarkastelemme asiaa arjen näkökulmasta.

Muutosta määrittävät tekijät ja reunaehdot

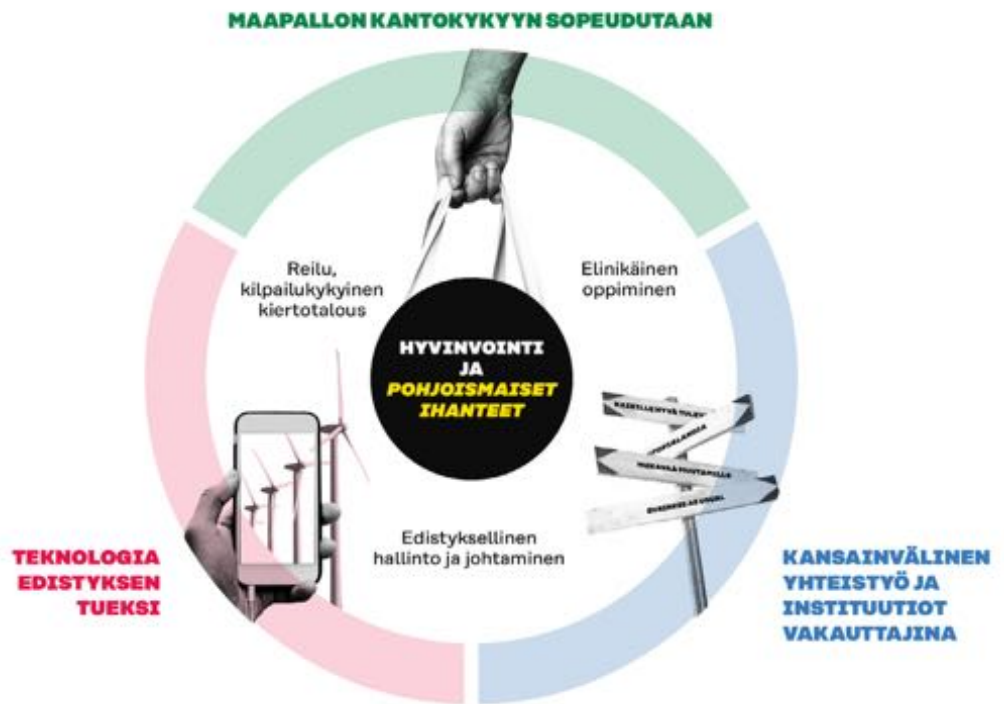
Hyvinvoinnin seuraavaa erää rakennetaan maailmassa, jota määrittävät teknologian nopea kehitys, geopolitiikan ja globaalien voimasuhteiden uudenlainen rakentuminen sekä maapallon kantokyvyn rajat. Keskeinen vaatimus yhteiskuntapolitiikalle on, että sen on luotava uskottava näkymä toimeentulosta, osallisuudesta ja edistyksestä. Tämä on tehtävä aikana, jona vanhat oletukset työn ja toimeentulon, edustuksellisen demokratian ja osallisuuden sekä talouskasvun ja edistyksen välisistä yhteyksistä ovat murruksessa. (Kuva 1.)

Kuva 1. Hyvinvoinnin seuraavan erän avainhaasteet.

Hyvinvoinnin seuraava erä ja yhteiskuntapolitiikka

Sitran visio hyvinvoinnin seuraavasta erästä pyrkii tarjoamaan edistyksellisen yhteiskuntapolitiikan rakennuspalikoita (kuva 2). Hyvinvoinnin seuraavan erän keskiössä ovat ihanteet, joissa suomalaisten laajasti arvostamiin asioihin yhdistyvät vaikutteet niin eurooppalaisesta kuin pohjoismaisestakin arvoperinteestä. Monet asiat, jotka meille suomalaisille ovat muuttuneet itsestäänselvytykseksi, kuten vapaus, ihmisarvo, oikeusvaltioperiaatteet ja pyrkimys sukupuoliseen tasa-arvoon, ovat yhä kaukaista unelmaa suuressa osassa maailmaa. Viime vuosina olemme myös saaneet havahtua siihen, että jopa Euroopan maissa on otettu taka-askelia näissä liberaalin demokratian ydinhanteina pitämissämme arvoissa. Siksi juuri nyt on edistystä palata perusteisiin ja nostaa yhteiskunnan ydinhanteet näkyvästi politiikan ja yhteiskunnan kehityksen ytimeen.

Kuva 2. Edistyksellisen yhteiskuntapolitiikan rakennuspalikoita.

Hyvinvoinnin seuraava erä ja ihmisten arki

Edistyksellisten yhteiskuntapoliittisten valintojen tulisi näkyä ihmisten arjessa niin, että maapallon kantokykyyn sopeutuminen turvaa hyvän elinympäristön myös lapsille ja lapsenlapsille. Jos kansainvälinen toimintaympäristö on rauhallinen, näkyy se myös ihmisten arjessa vakautena ja ennustettavuutena sekä erilaisina ihmisten henkilökohtaisina mahdollisuuksina toimia kansainvälisesti. Teknologian hyödyntäminen edistyksen tukena luo myös yksilötasolla hyvinvointia.

Hyvinvoinnin seuraavassa erässä uusi työ ja työelämä näyttäytyvät mahdollisuutena ja ihmiset voivat luottaa perusturvaan, joka kantaa elämäntilanteesta riippumatta. Jokaisella tulisi olla mahdollisuus oppia ja kasvaa ihmisenä läpi elämän. Toimiva demokratia, nähdyksi ja kuulluksi tuleminen, dialogi ja yhdessä tekeminen vahvistavat osallisuutta ympäröivään yhteiskuntaan. (Kuva 3.)

Kuva 3. Hyvinvoinnin seuraava erä arjen kokemuksena.

4. Visio yhteiskuntapolitiikan ja arjen tasoilla

Maapallon kantokyvyn rajoihin sopeudutaan, jotta myös tulevilla sukupolvilla on hyvä elinympäristö

Maapallon kantokykyyn sopeutuminen on koko yhteiskuntapolitiikkaa läpileikkaava haaste ja velvollisuutemme tulevia sukupolvia kohtaan. Edistyksellinen yhteiskuntapolitiikka tunnistaa maapallon kantokyvyn rajoihin sopeutumisen välttämättömyyden ja kiireellisyuden. Tehtävää on mahdoton määritellä vain jonkin yksittäisen hallinnonalan tai politiikkalohkon vastuulle, vaan sen on oltava läpileikkaava tavoite kaikelle yhteiskuntapolitiittiselle toiminnalle. Suomi on jo ilmastolain kautta sitoutunut vähentämään kasvihuonekaasupäästöjään 80 prosentilla vuoteen 2050 mennessä, käytännössä muuttamaan Suomen ilmasto-neutraaliksi. Jotta tavoitteisiin päästään, meidän on uudistettava yhteiskuntiemme infrastruktuuria sekä tapaa, jolla tuotamme ja kulutamme hyödykkeitä. Kiertotalous on keskeinen keino toteuttaa koko talousjärjestelmää koskeva muutos.

VISIO YHTEISKUNTAPOLITIIKAN TASOLLA:

TULEVAISUUDEN MAAILMA TOIMII KIERTOTALOUDESSA

Kiertotaloudella viittaamme koko talousjärjestelmän tarpeeseen muuttua siten, että taloudellinen arvonnisa onnistutaan tuottamaan ja kuluttamaan maapallon kantokyvyn rajoissa, tapahtui tuotanto ja kulutus missä tahansa päin maailmaa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että uusiutumattomia luonnonvaroja pidetään talouden kierrossa niitä aina edelleen jalostamalla ja uudelleen muokkaamalla, ja että uusiutuvia luonnonvaroja käytetään ainoastaan niiden uusiutumisen verran. Tämän lisäksi kaikki tuotannon ja kulutuksen prosessit kytketään hiilen kestäväan kiertoön tavalla, jolla hiilidioksidipäästöt saadaan ilmastonmuutoksen hillitsemisen edellyttämälle tasolle. Kiertotaloudessa on siis kyse kokonaan uudesta talousjärjestelmästä.

Suomella on erinomaiset edellytykset nousta kiertotalouden käyttöönoton ja sitä tukevien ratkaisujen edelläkävijäksi maailmassa. Tämä edellyttää vankkaa sitoutumista ja panostuksia siirtymään kohti kiertotaloutta esimerkiksi energiapolitiikassa, verotuksessa ja lainsäädännössä sekä Suomessa että EU:ssa.

Kaupunkien ratkaisut rakentamisessa ja yhdyskuntasuunnittelussa sekä liikennejärjestelmän ja energiantuotannon toteuttamisessa ovat erittäin keskeisiä, koska muuttoliike kaupunkeihin on globaalisti voimakas. Kaupungit

pystyvät suuriin positiivisiin vaikutuksiin muuttamalla infrastruktuurinsa vähähiiliseksi ja resurssiviisaaksi sekä vaihtamalla paikallisen liikenteen käyttövoiman puhtaaksi. Energiantuotannon muuttaminen nollapäästöiseksi voi tapahtua erityisesti aurinko- ja tuulivoiman, energiansäästön sekä hiilen talteenotto- ja varastointiteknologian sekä mahdollisesti myös ydinvoiman kehittämisen myötä. Tämä vaatii taloudellisten ohjauskeinojen uudenlaista käyttöä sekä vähäpäästöisten teknologioiden kunnianhimoista kehittämistä ja laajamittaista käyttöönottoa. Monilla suurimmilla kaupungeilla onkin jo aikaan sidottu prosenttimääräinen tavoite vähähiilisyyden suhteen.

Globaalissa mittakaavassa on hyödynnettävä täysimääräisesti jo nyt kauppasopimuksissa olevat työkalut, jotka edistävät maailmankaupan reiluutta, työntekijöiden oikeuksia sekä maapallon ekologisen kantokyvyn perinpohjaista huomioimista kiertotalouden periaattein. Lisäksi kauppasopimuksia pitää kehittää niin, että ne ottavat huomioon koko tuotantoprosessin. On huolella tarkasteltava niiden prosessien laatua, joissa globaalin kaupan tuotteet eri puolilla maailmaa syntyvät. Myös globaalin kansalaisyhteiskunnan vahvistumista tulisi tukea. Kasvihuonepäästöille on saatava globaali hinta esimerkiksi veron tai päästökaupan muodossa.

VISIO ARJEN TASOLLA:

PUHDAS ELINYMPÄRISTÖ TURVATAAN MYÖS TULEVILLE SUKUPOLVILLE

Suomalaisen elämäntavan näkökulmasta on tärkeää, miltä ilmastomme ja luontomme näyttävät tulevaisuudessa. Metsät, vedet, mökkeily ja neljä vuodenaikaa ovat olleet tiiviisti sidoksissa kertomukseemme suomalaisesta elämästä. Lumettomat talvet tai eri puolilla Suomea näkyvät uudet sääilmiöt, harmaus ja sateiden lisääntyminen tai mahdolliset muutokset vuodenaikojen vaihtelussa voivat muuttaa kokemuksiamme merkittävästi. Ilmastonmuutoksesta johtuvat konfliktit ja niistä aiheutuvat kansainvaellukset vaikuttavat myös Suomeen, vaikka ne tapahtuisivat kaukana.

Elämäntapaamme on myös vahvasti moraalinen kysymys: mitkä ovat velvollisuutemme tuleville sukupolville? Taistelemalla ilmastonmuutosta vastaan taistelemme myös äärimmäisiä sääilmiöitä, hallitsemattomia kansainvaelluksia, lämpimämmän ilmanalan myötä leviäviä tauteja sekä elinolojen yleistä vaikeutumista, kuten globaalin talouden mahdollista pitkäaikaista taantumista, vastaan. Esimerkiksi globaalin ilmastonmuutoksen aiheuttamilla ruuantuotannon ongelmilla voi olla merkittävä vaikutus ihmisten elämänlaatuun ja jopa selviytymiseen. Sään ja yleisten elinolojen lisäksi hyvän elinympäristön säilyttämisessä on kyse myös turvallisuudesta. Meistä kaukana etelässä asuvien ihmisten elinolojen kohtuuton vaikeutuminen tai heidän asuinalueidensa elinkelvottomaksi muuttuminen voivat aiheuttaa sotia, konflikteja ja jättimäisiä ihmisten siirtymisiä paikasta toiseen. Kaikilla näillä olisi väistämättä dramaattisia vaikutuksia myös Suomeen ja arkiseen elämäämme.

Päästöneutraalien ja resurssiviisaiden ratkaisujen valtavirtaistaminen tarjoaa mahdollisuuden yhteiskunnan ja tuotantorakenteiden uudistamiseen.

Siirtyminen teollisen mittakaavan massaratkaisuisista älykkäisiin, yksilöllisempiin ja joustavampiin ratkaisuihin on esimerkiksi fiksujen kaupunkien kehittämisen, jakamistalousajattelun sekä hajautetun energiantuotannon ytimessä. Parempi terveys, ruuan makuelämykset, stressittömämpi arkiliikkuminen, mahdollisuus säästää tai jopa tienata omalla energiantuotannolla sekä materiaalien kierrätyksen taloudellinenkin kannattavuus ovat tekijöitä, joihin kannattaa vedota, kun edistetään kestäviä elämäntapoja.

Kansainväliset instituutiot ja yhteistyö vakauttajina ja ihmisten toiminnan mahdollistajina

Pienelle Suomen kaltaiselle maalle vakaa globaali toimintaympäristö on monella tavalla hyvän elämän elinehto. Olemme keränneet vaurautemme globalisaation avulla eikä meidän ole mahdollista säilyttää sitä sulkeutummalla globaaleilta markkinoilta. Kansainvälinen vakaus ja parempi ennustettavuus luovat pohjan kaikelle muulle toiminnalle yhteiskunnan sisällä. Siksi kansainvälisten instituutioiden toimintakykyyn on panostettava edelleen ja kansainvälisyys on nähtävä mahdollisuutena. Suomen kannattaa olla kunnianhimoisesti mukana globaalipolitiikassa.

VISIO YHTEISKUNTAPOLITIIKAN TASOLLA:

KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ JA INSTITUUTIOT VAKAUTTAJINA

Toimivat ja uudistumiskykyiset kansainväliset instituutiot ovat Suomen etu. Niiden puolesta meidän on jatkossakin toimittava. Kansainvälisessä yhteistyössä voimapolitiikka ja kahdenvälisyys ovat viime aikoina korostuneet monenkeskisyyden kustannuksella. Suomen kannalta tämä on huolestuttava kehityssuunta, sillä monenkeskiset yhteistyöprosessit antavat meille pienenä maana paremmat mahdollisuudet osallistua kansainvälisen politiikan suunnan muovaamiseen. Keskeistä on myös tapa, jolla kansainvälisessä yhteistyössä toimitaan. Kansainvälisessä yhteistyössä ei ole mahdollista puheen tasolla julistautua vastuulliseksi edelläkävijäksi ja samaan aikaan teoissa puolustaa sokeasti ja lyhytnäköisesti kansallisia etuja.

Pitkällä aikavälillä tarvitaan kunnianhimoista globaalipolitiikkaa, jonka toteuttamista kohti kansainvälisten instituutioiden tulisi kehittyä. Tarve on myös sellaiselle kansainväliselle yhteistyölle, jossa otetaan huomioon kansalaisyhteiskunnan kasvanut voima ja osaaminen. Globalisaation aiheuttamat hyödyt ja haitat, työntekijöiden ja kuluttajien terveyden ja turvallisuuden suoja, luonnonresurssien jakaminen sekä ilman, veden ja viljelymaiden puhtaus ovat esimerkkejä aiheista, jotka koskettavat kaikkia maapallon asukkaita. Niihin liittyvät globaalit haasteet ja konfliktit on ratkaistava.

Eriarvoistumisen aiheuttamiin ongelmiin tulisi pyrkiä vastaamaan, jotta reiluuden tunne yhteiskunnissa voimistuisi. Niin kauan kuin kuivuus, äärimäinen köyhyys, väkivalta, nälkä, taudit ja mahdollisuuksien puute ovat kehitysmaiden osa, niiden väestöstä moni haluaa muuttaa pois etsimään parempaa. Todellinen globaali yhteistyö on ainut tapa, joilla länsimaiset yhteiskunnat voivat pitkällä aikavälillä purkaa myös oman sisäisen jännitteensä liittyen maahanmuuttoon. Kansainväliset instituutiot ovat avainasemassa toimintaympäristön vakauttajina ja monenkeskisten keskustelujen foorumeina. Meidän on myös otettava vakavasti ajatukset globaalista resurssien tasaamisesta jatkumona kansalliselle resurssien tasaamiselle. Globaalia epätasa-arvoa voitaisiin vähentää esimerkiksi kehittämällä vakavissaan ja kunnianhimoisesti globaalia verotusjärjestelmää.

VISIO ARJEN TASOLLA:

KANSAINVÄLISYYS TUO VAKAUTTA JA VAURAUTTA

Globaalin toimintaympäristön vakaus sekä hyvä kansainvälinen yhteistyön ilmapiiri näkyvät ihmisten arjessa paitsi suuressa mittakaavassa rauhana, poliittisena vakautena ja ennustettavuutena, niin myös henkilökohtaisina mahdollisuuksina. Voi olla, että tulevaisuudessa matkustelua joudutaan rajoittamaan ekologisen kantokyvyn vuoksi, mutta joustava, monipaikkainen työ voisi mahdollistaa pidemmän yhtäjaksoisen ajanvieron ulkomailla yhä useammille. Tämä kuitenkin edellyttää, että kansainvälinen yhteistyö ja ihmisten vapaa liikkuvuus ovat arvossaan tulevaisuudessakin.

Internetin, nopeutuvan koneellisen kielenkäännön ja erilaisten uusien läsnäoloteknologioiden mahdollistama opiskelu, työnteko ja osallistuminen kansainvälisiin verkostoihin voi olla rajatonta. Kansainväliseen yhdessä tekemiseen voi osallistua vaikka kotisohvaltaan. Tämä avaa suuria mahdollisuuksia. Millainen on maailma silloin, kun internetin käyttäjien määrä on kaksinkertaistunut nykyisestä 3,2 miljardista? Ihmiskunnan kyvyt ja mahdollisuudet tehdä yhdessä asioita kasvavat netin käyttäjien määrän myötä. Tämä lisääntynyt yhteistyön mahdollisuus on keskeistä, ideaalitapauksessa miljardit ihmiset voivat tehdä yhteistyötä keskenään. Silloin myös nyt jo internetiä paljon käyttävän suomalaisen kyvyt olisivat nykyistä suuremmat.

Ihmisten ja ihmiskunnan on kehityttävä uudelle tasolle, jotta voimme ratkaista niitä ongelmia, joita teollistumisen aika ja siihen liittyvä nopea vaurastuminen sivuvaikutuksineen saivat aikaan. Emme tietenkään tiedä, heijastuuko ihmisten tiiviimpi kytkeytyminen toisiinsa koskaan riittäväksi poliittiseksi yhteisymmärrykseksi ilmastonmuutoksen, köyhyyden tai vastaavien globaalien haasteiden ratkaisemiseksi. Tästä huolimatta on helppo kuvitella, miten valtavan paljon aiempaa nopeammin erilaiset pienet ja keskisuurat teknologiset, hallinnolliset tai ihmisten elämäntapavalintoihin liittyvät ratkaisut voivat levitä internetin kehittymisen myötä. Emmekä ole vielä edes päässeet alkuun sen testaamisessa, miten tekoäly ja vaikkapa sen mahdollistama tehokas ja tarkka tulkkaus kielestä toiseen saa aikaan.

Teknologia edistyksen tueksi ja hyvinvoinnin mahdollistajaksi

Ihmiskunnan kehitys on kulkenut käsi kädessä teknologian kehityksen kanssa. Teknologia on taustalla tuottavuuskehityksessä, jonka ansiosta olemme vaurastuneet viimeisen sadan vuoden aikana. Teknologia tuottaa myös sellaista hyvinvointia, joka ei näy suoraan bruttokansantuotteessa.

Elämme nopean teknologian kehityksen aikaa. Viime vuosina yhteiskuntapolitiikassa ovat korostuneet huolet teknologian kehityksen negatiivisista vaikutuksista, esimerkiksi työn murroksen, sosiaalisen median ja algoritmien osalta. Teknologian kehitys ja ympäristöongelmat ovat myös vahvassa yhteydessä toisiinsa esimerkiksi materiaalien tuotannon ja energiankulutuksen näkökulmasta. Lähivuosikymmenten keskeisenä haasteena on ymmärtää teknologisen kehityksen yhteiskunnallisia vaikutuksia ja mahdollisuuksia. Pitäisi pystyä estämään kehityksen haittavaikutuksia, mutta samalla luoda mahdollisuuksia teknologian täydelle hyödyntämiselle. Tehävä ei ole helppo ja se vaatii esimerkiksi julkishallinnossa ja politiikassa kykyä yhdistää monialaista tietoa ja osaamista sekä kunnianhimoista tavoitteiden asettamista lainsäädännölle.

VISIO YHTEISKUNTAPOLITIIKAN TASOLLA:

TEKNOLOGIA EDISTYKSEN TUKENA

Teknologisen kehityksen hyödyntäminen vaatii, että myös politiikkaan ja hallintoon saadaan syvää teknologiaosaamista. Samalla on ymmärrettävä, että teknologian soveltaminen yhteiskunnallisesti vaatii laaja-alaista ihmis- ja yhteiskuntatieteellistä osaamista. Tarvitaan siis monialaista näkemystä.

Voimme vaikuttaa teknologisen kehityksen suuntaan ja edelleen valjastaa sen luomaan hyvinvointia. On mahdollista suitsia teknologian negatiivisia vaikutuksia ilman, että rajaamme mahdollisuuksia kohtuuttomasti. On kuitenkin tärkeä varmistaa, että julkishallinnossa osataan hyödyntää viimeisintä teknologiaa myös julkisten palveluiden toteuttamisessa. Parhaimmillaan teknologia voi tuottaa runsautta maapallon kantokyvyn rajoissa.

VISIO ARJEN TASOLLA:

TEKNOLOGIA LUO HYVINVOINTIA ARKIELÄMÄSSÄ

Viime vuosikymmenten teknologiseen kehitykseen liittyy monia merkittäviä, ihmisten elämänlaatuun liittyviä lupauksia. On mahdollista, että teknologisen kehityksen tulokset jalkautuvat nimenomaan ihmisten arjen tasolle nopeammin ja suuremmin kuin koskaan ennen, osin ohittaen perinteisiä terveydenhuollon, koulutuksen, päätöksenteon ja perushyödykkeiden tuotannon rakenteita.

Viime vuosikymmenten nopea kehitys informaatioteknologiassa tuo monet terveyteen ja oppimiseen liittyvät mahdollisuudet ihmisten saataville lähes tyystin paikasta ja ajasta riippumatta. Monet suuret ja keskitetysti ylhäältä-alas suunnitellut ratkaisut, kuten esimerkiksi sairaalat ja koulut, on mahdollista ajatella uudelleen. Voidaan käyttää hajautettuja ja ihmisten tarpeita mukailevia vaihtoehtoja. Osassa näistä ihmisten oma aktiivisuus ja vertaisten kesken toteutetut ratkaisut voivat lisääntyä. Samalla perinteistä ammatillista työpanosta voi vapautua sellaisiin toimiin, joissa nimenomaan ihmisen osaaminen on parhaimmillaan ja kaikkein tarpeellisinta. Informaatioteknologia luo edellytyksiä myös hajautetuille energian- ja ruoantuotannon muodoille, jotka voivat luoda uudenlaista paikallisuutta ja omavaraisuutta.

Tekoälyn nopeaan kehitykseen liittyy lupauksia ihmisten paremmasta yhteistyöstä, keskinäisestä ymmärryksestä ja paremmin kunkin yksilöllisiin tarpeisiin sopivista ratkaisuista. Tekoäly voi auttaa ihmisiä tulkitsemaan toisten ihmisten viestejä ja vähentää väärinymmärryksiä. Jos tässä onnistutaan, voi päätöksenteko ja yhteistyö ennestään toisilleen tuntemattomien ihmisten kesken sujuvoitua huomattavasti. Tekoäly auttaa myös analysoimaan ihmisten käyttäytymiseen ja yhteiskunnan toimintaan liittyviä valtavia digitaalisia datamassoja.

Lääketieteen edistys auttaa ihmisten elämänlaadun parantamisessa. Moniin nyt vielä yleisiin sairauksiin ollaan kehittämässä parannuskeinoja. Informaation lähes rajaton saatavuus on jo luonut paljon uusia mahdollisuuksia. Tulevaisuudessa voimme ehkä päästä vastaavaan hyvään kehityksen myös esimerkiksi energiantuotannon suhteen. Yltäkyläisyys on mahdollinen vaihtoehto, mikäli aurinkoenergian hinta jatkaa radikaalilla lasku-uralla.

Reilu ja kilpailukykyinen talous, elinikäinen oppiminen, luottamus työhön ja perusturvaan

Taloudessa tiivistyvät monet yhteiskuntapolitiikan kiperimmät ristivedot. Kuinka ratkaista sekä kilpailukyyn ongelmat että toimia reilusti niin globaalisti kuin paikallisesti? Entä miten käännetään talouden käytänteet kohti ekologisesti kestävästä kiertotaloudesta?

Jos haluamme säilyttää elintasomme ja mahdollisesti myös kasvattaa sitä, meidän on oltava jatkossakin kokoamme suurempi huippuosaamisessa. Suomen tulisi panostaa enemmän ylivoimaiseen laatuun ja lisäarvoon perustuvaan kilpailukykyyn hintakilpailukyyn sijaan. Suomen kansainvälisesti kilpailukykyistä yritystoimintaa on vahvistettava ja monipuolistettava.

Hieman vähemmän tuottavan työn suhteen taas kannustimilla on iso merkitys. Sosiaalietuudet määrittelevät pitkälti sen tason, missä määrin kannustamme ihmisiä osittaista toimeentuloa tarjoaviin töihin tai osa-aikatoihin. Kansantalouden kannalta jokaisella palkkatyötunnilla on merkitystä. Tarvitsemme näkemystä myös siitä, miten elinikäinen oppiminen saataisiin osaksi suomalaista yhteiskuntaa yhtä tiiviisti kuin peruskoulu. Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus oppia, kasvaa ja kehittyä läpi elämän. Perusturvaan on voitava luottaa.

VISIO YHTEISKUNTAPOLITIIKAN TASOLLA:

REILU JA KILPAILUKYKYINEN TALOUS JA ELINIKÄINEN OPPIMINEN

Viime vuosikymmeninä sadat miljoonat ihmiset ovat nousseet absoluuttisesta köyhyydestä ainakin vähän vähemmän absoluuttiseen köyhyyteen. Silti maailma on globaalisti katsottuna edelleen taloudellisesti todella eriarvoinen paikka. Suomalaisella keskiansiolla lukeutuu globaalisti parhaiten tienaavaan joukkoon. Työtehtävittäin tarkasteltuna kaikki Suomessa tehtävät työt eivät kuitenkaan sijoitu kaikkein tuottavimpien töiden joukkoon.

Olemme päässeet asemaamme pitkälti globalisaation ansiosta. Mallimme on rakentunut vakaaseen yhteiskuntaan, kehittyviä maita parempaan koulutustasoon sekä syvään ja monisyiseen kytkeytymiseen globaaleihin markkinoihin ja arvoketjuihin. Meillä on ollut etumatka, mutta nyt monet muut maat ovat kirineet tuota etumatkaa umpeen. Esimerkiksi koulutustaso on kehittyvissä maissa kohonnut nopeasti. Samaan aikaan automatisaatio ja tekoäly korvaavat osan työtehtävistä ja auttavat yhä suurempaa osaa työtehtävistä siirtymään sinne, missä ne ovat tehokkainta tehdä.

Suomen elinkeinorakenne osoittautui vuonna 2008 alkaneessa talouskriisissä liian yksipuoliseksi. Esimerkiksi Ruotsi selvisi kriisistä huomattavasti paremmin monipuolisella elinkeinorakenteellaan. Elinkeinorakenteen monipuolistamiseen pitää panostaa talouden iskunkestävyyden parantamiseksi.

Tämä tapahtuu parhaiten uusien liiketoimintaekosysteemien syntyä edistämällä. Elinkeino- ja innovaatiopolitiikassa Suomen vahvuus on ollut yksityisen ja julkisen sektorin yhteistyö, joka näytti voimansa muun muassa elektroniikkaklusterin synnyn aikoihin. Sitten emme ole onnistuneet monipuolistamaan elinkeinorakennettamme riittävän nopeasti ja luomaan tarpeeksi uusia merkittäviä kasvualoja. Globaaleilla markkinoilla arvonnisa syntyy toisiaan täydentävien toimijoiden palveluiden ja tuotteiden yhteisvaikutuksena. Yksityinen, julkinen ja kolmas sektori voivat toimia yhteistyössä liiketoimintaekosysteemien kehitystyössä. Pitkäjänteinen panostus liiketoimintaekosysteemien kehitykseen edellyttää myös strategisia valintoja. Tätä aktiivista elinkeino- ja innovaatiopolitiikkaa voi kutsua strategiseksi kasvupolitiikaksi.

Perusteltua huolta sekä kilpailukykyämme että ansiotasomme näkökulmasta herättää se, että globaalisti on tarjolla yhä osaavampaa työvoimaa, joka maailmassa edelleen vallitsevan valtavan taloudellisen eriarvoisuuden vuoksi olisi valmis tekemään Suomessa tarjolla olevan työn meidän palkkatasoamme huomattavasti halvemmalla – ja teknologian ansiosta tämä on yhä useammin mahdollista. Koska emme voi estää tätä globaalia kehitystä, meidän tulee samanaikaisesti sekä pyrkiä saamaan mahdollisimman suuri osa eniten vaurautta luovista työtehtävistä Suomeen että kehittää tapoja jakaa vaurautta Suomessa yhteiskunnan yhtenäisyyden turvaamiseksi.

Suomen erinomainen menestys globalisaation edellisessä vaiheessa on perustunut pitkälti siihen, että koko väestöllä on ollut mahdollisuus päästä opiskelemaan. Se, että jopa huippuopin äärelle on jokaisella esteetön pääsy, on tärkeää myös jatkossa. Lisäksi, väestömme ikärakenteen huomioiden, pitäisi kiivaasti pohtia sitä, miten voisimme houkuttaa Suomeen osaavaa väkeä lisää myös muualta.

Oikeus – jopa velvollisuus – oppia läpi elämän pitäisi myös nostaa peruskoulu-uudistuksen vertaiseksi asiaksi. Elinikämme ovat pidentyneet kymmenillä vuosilla hyvin lyhyessä ajassa. Samalla teknologinen muutos on ollut kiivasta. Olemme tilanteessa, jossa tarve opetella työuran aikana kokonaan uudenlaisia taitoja on nopeasti kasvanut.

Syksyllä 2016 voimaan astuneen Suomen uuden opetussuunnitelman yleisessä osassa perusopetuksen tavoitteet asetetaan seuraavasti:

”Perusopetus tukee oppilaan kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Ihmisyyteen kasvussa jännitteet pyrkimysten ja vallitsevan todellisuuden välillä ovat väistämättömiä. Sivistyksen kuuluu taito käsitellä näitä ristiriitoja eettisesti ja myötätuntoisesti sekä rohkeus puolustaa hyvää. — Perusopetus rakentuu elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittamiselle. Se ohjaa niiden puolustamiseen ja ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Perusopetus edistää hyvinvointia, demokratiaa ja aktiivista toimijuutta kansalaisyhteiskunnassa.”

Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi saa tehdä paljon töitä. Tekstipätkän voisi hyvin laajentaa koskemaan perusopetuksen piirissä olevien lasten

lisäksi myös aikuisia, jotta kaikki sopeutuisivat uudistuvaan työelämään ja pääsivät käsiksi ihmiskunnan vaikeiden ongelmien ratkaisemiseen aikana, jolloin yhä useampi elää lähes 100-vuotiaaksi. Kysymykseksi nousee, miten yhteiskunnassa parhaiten rakennettaisiin sen tyyppiset toimintatavat, jotka mahdollistaisivat läpi elämän kestävä oppimisen, kasvamisen ja kehittymisen. Tällä hetkellä elämänpituisen oppimisen mahdollisuuksia hyödyntävät eniten ne, jotka ovat jo muutenkin hyvinvoivia ja korkeasti koulutettuja. Siksi olisi myös mietittävä, miten koko elämän kestävä oppimista voidaan tukea ja siihen kannustaa yhä laajemmin ja kaikki ihmiset huomioiden.

Suomessa seurataan aktiivisesti OECD:n kansainvälisen opiskelija-arvioinnin eli PISA-tutkimuksen tuloksia. Olisi kuitenkin syytä kiinnostua myös 16–65-vuotiaiden PISA:n eli PIAAC:n tuloksista. Suomi menestyy 33 maassa tehdyssä, aikuisten perustaitoja mittaavassa selvityksessä erinomaisesti ja sijoittuu listauksessa toiselle sijalle heti Ruotsin jälkeen. Merkillepantavaa on kuitenkin, että ero osaamisessa nuorten (16–24 -vuotiaiden) ja iäkkäiden (55–65 -vuotiaiden) välillä on yksi suurimmista koko selvityksessä (nuorten hyväksi). Samaan aikaan ikärakenne on rajussa muutoksessa. Alle 25-vuotiaiden osuus suomalaisista on vain 27 prosenttia. Tarvitsemme siis kaikkien ikäluokkien jatkuvaa oppimista sekä yhteiskunnan että yksilöiden pärjäämisen ja oman potentiaalinsa löytämisen kannalta. Koulutuksen ykkösmaa ei jatkossa määrity PISA-tulosten perusteella, vaan edelläkävijämaa tulee olemaan se, joka saa koko väestönsä elinikäisen oppimisen polulle.

VISIO ARJEN TASOLLA:

UUSI TYÖELÄMÄ LUO MAHDOLLISUUKSIA, PERUSTURVAAN VOI LUOTTAA JA KAIKILLA ON MAHDOLLISUUS KEHITTÄÄ IHMISENÄ LÄPI ELÄMÄN

Tulevaisuudessa arvonmuodostus ja ihmisten toimeentulo perustunevat entistä vähemmän tavaroiden tuotantoon ja kulutukseen ja aiempaa enemmän palveluihin eli suoremmin ihmisten toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toki myös fyysiseen työpanokseen perustuvia ammatteja säilyy, mutta digitaalinen muutos muuttaa näitäkin työnkuvia. Digitalisaatio kuitenkin avaa monille uusia mahdollisuuksia tuottaa arvoa ja tulla toimeen.

E erityisen tärkeäksi ihmisten mielekkään elämän kannalta muodostuvat kaksi asiaa: 1) Työn muutos on mahdollisuus, joka tarkoittaa parhaimmillaan monipuolisempaa, luovempaa ja merkityksellisempää työtä. 2) Perusturvaamme on mahdollista pitää yllä ja kehittää niin, että jokainen voi luottaa siihen ja että se vastaa ihmisten arjen haasteisiin.

Työn muutos ja uuden työn mahdollisuudet kiteytyvät siihen, että parhaimmillaan teknologian avustamina voimme siirtää yhä enemmän rutiininomaista työtä koneille, roboteille, keinoälylle ja muille digitaalisille avustajille ja käyttää omaa osaamistamme siihen, missä se on parhaimmillaan. Ihmisen luovuus, vuorovaikutuskyvyt, kekseliäisyys ja kyky vaivattomasti toimia muiden kanssa nousevat arvoonsa. Teknologinen murros ei siis tarkoita, ettei ihmistä tarvita, vaan että ihmistä tarvitaan eri lailla kuin aiemmin.

Toimeentulon osalta uusi aika todennäköisesti edellyttää yhtä ennakkoloolotonta ajattelua kuin teollisen ajan instituutioiden luominen vaati. Uusi aika tarvitsee siis myös uutta tulonjaon politiikkaa. Jos digitalisoituminen ja robotisoituminen alkavat kerryttää vaurautta rajusti vain harvoille, on verotusta kohdennettava uusin tavoin ja harjoitettava tulontasausta uusin keinoin. Tulojen tasaaminen perustui 1800-luvulla erityisesti maareformeihin ja 1900-luvulla palkkatyön lisääntymiseen ja palkkojen nousuun. 2000-luvun keinot tulojen ja varallisuuden tasaukseen jäävät vielä nähtäväksemme. On kuitenkin selvää, että toimeentulolähteiden muuttuessa tarvitsemme uusia keinoja tulontasaukselle. Ihmisten on koettava, että talouden tuottavuuden hedelmät jakautuvat reilusti. Mahdollinen toimeentulon lähteiden monipuolistuminenkaan ei saisi tuntua liian kuormittavalta. Tulevaisuuden perusturvan tulisi pehmentää uuden työn epävarmuuksia, taata toimeentulo kaikissa tilanteissa ja mahdollistaa myös uudet monimuotoisemmat työnteon tavat nykyistä vaivattomammin.

Tähän saakka sosiaaliturvan on ajateltu tarjoavan suojaa hankalissa elämänvaiheissa ja varmistavan toimeentulon niille, joiden kohdalle on osunut muita enemmän ongelmia. Vaihtoisesti voi ajatella sosiaaliturvaa tapana laajentaa ihmisten vapauksia. Silloin sosiaaliturva rakentaa luottamusta siihen, että jokainen meistä on kykenevä löytämään tapoja olla hyödyllinen muille. Tulevaisuuden perusturva voisi vapauttaa merkittävän joukon heikossa asemassa olevia ihmisiä stressistä ja psykisestä kuormituksesta, joka heille nyt aiheutuu nykymuotoisen sosiaaliturvan kautta tulevan toimeentulon järjestelystä. Samalla heille jäisi kapasiteettia muiden asioiden kehittämiseen ja oman pärjäämisen vahvistamiseen. Parhaimmillaan tuloksena voi olla laajan ihmisjoukon kasvanut rohkeus kehittää jotain uutta.

Yhteiskunnan koulutusjärjestelmän tulee mahdollistaa elinikäinen oppiminen. Uteliaisuus ja halu kehittää itseään läpi elämän muuttuvat entistä tärkeämmäksi pidentyvien elinikien ja nopeasti muuttuvan teknologian yhteiskunnassa.

Oppimisen on tärkeä kohdentua monipuolisesti niihin asioihin, jotka luovat ihmisille hyvän elämän edellytyksiä. Samalla ihmisille syntyy elämään jatkuvuutta, kokemusta omasta pystyvyydestä ja uusia tapoja toimia ja tehdä merkityksellisiä asioita yhdessä muiden kanssa. Opittavat asiat voivat olla hyvin erilaisia eri elämänvaiheissa.

Oppiminen ei voi tapahtua vain formaalin oppimisen eli koulujen, oppilaitosten ja kurssien kautta. Kehittymiseen ihmisenä tarvitaan sysäyksiä myös erilaisista liikunnallisista, itseilmaisullisista ja yhdessä tekemisen tilanteista. Kulttuuri, taide, liikunta ja käsillä tekeminen voivat saada ihmiset haastamaan itsensä, kohtaamaan ja käsittelemään vierautta sekä näkemään asioita uudessa valossa.

Ihmisenä kasvamiseen ja kehittymiseen liittyy myös laaja käsitys hyvinvoinnista. Hyvinvoinnin ongelmat aiheuttavat ennenaikaista eläköitymistä ja syrjäytymistä. Arki voi olla nyky-yhteiskunnassa aikaisempaa kuormittavampaa, epävarmempaa ja vaikeammin hallittavaa. Monimutkaistuneessa maailmassa joudumme tekemään koko ajan valintoja, joilla on monenlaisia vaikutuksia hyvinvointiimme. Kasautuessaan heikot valinnat voivat johtaa osattomuuteen tai jopa syrjäytymiseen.

Ihminen voi hyvin, kun arki on hallinnassa ja elämä tuntuu merkitykselliseltä. Hyvinvointi ei ole pelkästään fyysistä hyvää oloa, kuten vaikka selkäkivuilta

välttymistä tai flunssan loitolla pitämistä. Kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin eli sekä ihmisten fyysiseen että henkiseen hyvinvointiin panostaminen, tulisi ottaa tavoitteeksi kaikilla politiikan aloilla. Kun ymmärrämme syvällisesti, mitkä tekijät vaikuttavat hyvinvointiimme, voimme tehdä parempia päätöksiä sen lisäämiseksi sekä yksilöinä että yhteiskunnallisella tasolla. Monipuolinen yleissivistys, fiksusti suunnattu varhainen tuki ja hyvinvoinnin eri tekijöiden laaja ymmärrys auttavat ihmisiä näkemään valintojen seuraukset pidemmällä aikavälillä.

Edistyksellinen hallinto ja johtaminen sekä yhdessä tekemisestä ja kuulluksi tulemisesta vahvistuva demokratia

Tulevaisuudessa julkishallinto katsoo kunnianhimoisesti eteenpäin ja raivaa tietä edistykselle. Suomessa tähän on hyvät edellytykset. Meillä on korkeasti koulutettu virkamiehistö, joka tarvittaessa pystyy ratkomaan yhteiskunnan viheliäisiä ongelmia yhdessä kansalaisten ja yritysten kanssa. Jatkoissa ymmärrämme entistä paremmin, että demokratia, osallisuus ja ihmisten kuulluksi tuleminen ovat yhteiskuntamme kruununjalokiviä, joita kannattaa vaalia kaikin tavoin. Demokratia ei ole itsestäänselvyys. Nyt kun sitä haastetaan monin tavoin, on päättäväisesti toimittava sen kehittämiseksi.

Talouden ja yhteiskunnan kasvanut monimutkaisuus vaatii organisaatioiden päätöksentekokyvyn parantamista. Tarvitaan päätöksenteon hajauttamista ja työntekijöiden autonomian kasvattamista. Erityisesti yksityisellä sektorilla on jo havaittavissa muutosta kohti yhä itseorganisoituvampia yksiköitä, joissa johtajuuden rooli on hyvin erilainen perinteiseen hierarkkiseen malliin verrattuna. On odotettavissa, että yrittäjämäinen toiminta lisääntyy organisaatioiden sisällä myös julkisella sektorilla. Yleisemminkin yrittäjyys todennäköisesti yleistyy, esimerkiksi alustatalous voi luoda uusia mahdollisuuksia itsenäisempään työntekoon. Tällaisessa tulevaisuudessa korostuvat itsensä johtamisen taidot. Itseorganisoituvissa yhteisöissä on edelleen myös johtajia, mutta heidän roolinsa on ennen kaikkea ylläpitää yhteisön houkuttelevuutta ja tarjota johtajuutta yhteisön jäsenille kysynnän mukaan. Lähivuosikymmenten keskeinen haaste johtajille on uudenlaiseen organisoitumiseen siirtymisen johtaminen.

VISIOMME YHTEISKUNTAPOLITIIKAN TASOLLA:

HALLINTO KUNNIANHIMOISENA EDISTYKSEN VAUHDITTAJANA

On haitallista vähätellä julkisen hallinnon mahdollisuuksia ja kyvykkyyksiä toimia tehokkaasti kansakunnan hyväksi. Julkishallinto voi olla innovatiivinen ja kunnianhimoinen toimija ja siltä pitää edellyttää myös sen mukaisia tuloksia.

Julkishallinto on keskeinen toimija yhteiskunnan viheliäisten ongelmien ratkaisussa. Maapallon kantokykyyn sopeutuminen, teknologian valjastaminen edistyksen vauhdittajaksi ja kilpailukykyisen osaamisen ylläpitäminen ovat esimerkkejä yhteiskuntapolitiikan haasteista, joissa julkiselta hallinnolta ja sen johtamiselta vaaditaan edistysellistä otetta. Virkamieskunta tuleekin nähdä näiden haasteiden avainratkaisijana, joiden pääsyä ja halua uusimman teknologian ja ajatusten äärelle tulee tukea ja vauhdittaa. Julkishallinnon on oltava myös aiempaa parempi tekemään yhteistyötä kansalaisten, järjestöjen ja yritysten kanssa näiden vaikeiden ongelmien ratkaisemiseksi.

Demokratian elinvoiman vahvistaminen on lähivuosina erittäin tärkeää. Instituutioiden toimivuus, ihmisten välinen luottamus, yhteiskunnallinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, työllisyys ja talouden tilanne ovat kaikki asioita, jotka vaikuttavat siihen, miten hyvin demokratia toimii.

Siksi tulevaisuusnäkökulmasta on tärkeää, että löydämme tavat jakaa vaurautta ja luoda kokemusta reiluuudesta myös muuttuvien rakenteiden ajassa. Luottamuksen ja sosiaalisen liiman on kestävä myös internetin aikakaudella. Tarvitsemme uuden digitaalisen toimintaympäristön vastapainoksi yhä enemmän kykyä kohdata erilaisia ihmisiä, ymmärtää toistemme ajattelutapoja sekä luottamuksen rakentamista myös niitä kohtaan, jotka ovat meille vieraita. Rakentava yhteiskunnallinen keskustelu on toimivan demokratian perusedellytys. Lähestulkoon kaikki vaativat yhteistoiminnan muodot lähiyhteisöissä, työelämässä, politiikassa, tieteessä ja taiteessa edellyttävät ihmisten välistä luottamusta. Luottamuksen rakentamiseen tarvitaan paitsi toimivat demokratian instituutiot myös yhdessä tekemistä erilaisten ihmisten kesken. Yhteiskunnat tarvitsevat toimiakseen myös sosiaalista infraa kuten ne tarvitsevat teitä, siltoja tai digitaalista infraa.

Esimerkiksi koulutus- ja asunto- ja sosiaalipolitiikka ovat niitä työkaluja, joiden avulla sosiaalista infraa rakennetaan. Tulevaisuudessa luottamusta ja yhteenkuuluvuutta voisi syntyä myös varta vasten ihmisten kohtaamisia varten luoduissa foorumeissa. Niissä voitaisiin käydä esimerkiksi fasilitoituja dialogisia kansalaiskeskusteluja.

VISIO ARJEN TASOLLA:

KUULLUKSI TULEMINEN JA YHDESSÄ TEKEMINEN VAHVISTAVAT DEMOKRATIAA

Toimiakseen demokratia kaipaa uusia toimintatapoja, jotta ihmiset kokisivat arjessaan osallisuutta ympäröivään yhteiskuntaan. Ihmiset haluavat tulla nähdyksi ja kuulluksi.

Suomessa on 2020-luvulla paljon ihmisiä, joille on täysin luontevaa osallistua kansalaistoimintaan, vapaaehtoistyöhön, internetin kautta tapahtuvaan kansalaisvaikuttamiseen ja muuhun muiden ihmisten kanssa tapahtuvaan yhteiskehittämiseen. Toisaalta silloin voi olla myös ihmisiä, joille jopa äänestäminen on valovuosien päässä omasta arkipäivästä.

Ihmisellä voi olla voimakas kokemus siitä, että hänen omat tarpeensa ja kokemuksensa eivät tule yhteiskunnassa vakavasti otetuiksi. Tällöin osallisuuden

vahvistamiseksi tarvitaan työkaluja, jotka eivät välttämättä liity suoraan demokraattiseen osallisuuteen, vaan esimerkiksi sosiaalisiin turvaverkkoihin tai valtarakenteiden käytäntöihin. Demokratiaa vahvistetaan tukemalla laajasti ihmisten toimintakykyä.

Yksi uusi reitti kohti kuulluksi tulemistä ja poliittisen osallisuuden kokemista on antaa ihmisille oikeuksia heidän omasta toiminnastaan syntyvään dataan. Henkilökohtaisella datalla on koko ajan suurempi arvo sekä taloudellisesti, sosiaalisesti että käytännöllisesti. Ihmisten tulee voida vaikuttaa siihen, mihin heidän dataansa käytetään ja millaisia sähköisiä jäljäläisiä heidän toiminnastaan jää.

Puolueiden tulisi etsiä uusi keinoja olla paremmassa vuorovaikutuksessa myös oman jäsenkuntansa ulkopuolella oleviin ihmisiin ja etsiä rohkeasti keinoja uudistaa toimintaansa niin, että mukaantulo politiikkaan nähtäisiin houkuttelevana ja kaikille mahdollisena.

Poliittista valtaa voitaisiin jakaa uudelleen erilaisia suoran osallistumisen menetelmiä hyödyntäen. Deliberatiivista demokratiaa, jossa poliittisten päätösten oikeutus syntyy keskusteluissa, joissa kansalaiset arvoasemaan katsomatta voivat tuoda esiin omia näkökulmiaan, kuunnella myös toisten argumentteja ja keskustella niistä tasa-arvoisesti, on syytä kehittää. Tällainen puntaroiva demokratia ei ole pelkkää puhetta, vaan sen tavoitteena on yhteiseen lopputulokseen pääseminen ja julkiseen päätöksentekoon vaikuttaminen. Sen muotoja voivat olla esimerkiksi kansalaisraadit ja -foorumit. Tästä askel pidemmälle on yhteiskehittäminen. Se tarkoittaa eri tahojen yhteistyötä, jossa kehitetään tuotteita, ratkaisuja, prosesseja tai toimintatapoja. Näiden rinnalla on vahvistettava myös perinteisen demokratian kivi-jalkoja, esimerkiksi äänestysaktiivisuutta.

Parhaimmillaan demokratian vahvistaminen paitsi rakenteiden myös arjen tasolla voisi johtaa toimivaan dialogiin ihmisten ja ihmisryhmien kesken. Näin voitaisiin kuroa kiinni juopaa aktiivisten osallistujien ja syrjään jäävien väliltä. Dialogisessa vuorovaikutuksessa ihmiset voivat rauhassa kuunnella toisiaan ja oppia ihmisiltä, joilla on erilaisia kokemuksia kuin itsellä. Tämä vaatii sekä päättäjiltä että kansalaisilta myös uudenlaisten demokraattisten toimintatapojen ymmärrystä ja arvostusta.

5. Ratkaisujen lähtökohтия

Edellä on kuvattu visiomme eli hyvinvoinnin seuraavan erän keskeisiä rakennuspalikoita. Nyt siirrymme kohti niitä ratkaisuja, joilla voimme rakentaa siltaa tästä hetkestä kohti tuota seuraavaa erää.

Nyt käynnissä olevaa yhteiskuntien murrosta on verrattu mittakaavaltaan teolliseen vallankumoukseen 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa. Ensimmäisen teollinen vallankumous toi vaurautta ja hyvinvointia laajoille joukoille, mutta hyödyt levisivät harvoilta monille vasta, kun useat nyt jo asemansa vakiinnuttaneet, mutta aikanaan edistykselliset ratkaisut keksittiin. Sosiaaliturvajärjestelmät, edustuksellinen demokratia luokkien etua ajavine puolueineen sekä esimerkiksi kaupunkisuunnittelu ovat kaikki syntyneet teollisen vallankumouksen jälkimainingeissa. Nyt käynnissä oleva murros edellyttää todennäköisesti saman mittakaavan ratkaisuja kuin ensimmäinen teollinen vallankumous aikanaan.

Emme vielä tiedä, minkälaisia tulevaisuuden merkittävät ratkaisut ja instituutiot tulevat olemaan. Kestävän hyvinvoinnin edellyttämät yhteiskunnalliset uudistukset tuntuvat etenevän tuskastuttavan hitaasti. Voimme silti ottaa askeleita kohti vision kuvaamaa maailmaa päivittämällä olemassa olevia instituutioita ja hyödyntämällä niiden resursseja uudella tavalla. Visiomme tarkoituksena on avata lukijan mielikuvitusta pohtimaan, minkälaisia olisivat instituutiot ympärillämme siinä maailmassa, jossa visio on käynyt toteen.

“Vanha maailma on kuolemassa, uusi ei ole vielä syntynyt.”

Olemme vuosikymmenten ajan rakentaneet yhdenlaista yhteiskuntaa, joka on nyt kuitenkin murroksessa. Toimintatapamme ovat vuosien saatossa vakiintuneet yhteiskuntaa ylläpitäviksi instituutioiksi, sosiaalisiksi järjestelmiksi, jotka ohjaavat toimintaamme ja vaikuttavat usein huomaamattamme siihen, minkälaisia valintoja teemme ja mitä asioita pidämme mahdollisina. Nämä instituutiot voivat olla muodollisia organisaatioita, kuten eduskunta tai terveydenhuoltojärjestelmä. Ne voivat olla eräänlaisia virallisia tai epävirallisia säännöstöjä, kuten perhe, demokratia, jouluostoksilla käyminen tai lauantaisauna, jotka säätelevät ihmisten käyttäytymistä yhteiskunnassa. Eri aikoina voimissaan olevat instituutiot, niin viralliset organisaatiot kuin epäviralliset vakiintuneet käytännöt, ohjaavat sitä, miten tulkitsemme ympäriväätä todellisuutta, miten toimimme siinä, mitä pidämme mahdollisena ja miten etsimme uusia ratkaisuja. Instituutiot ovat siis merkittäviä muutoksen mahdollistajia tai estäjiä.

Instituutiot sopeutuvat ja muuttuvat hitaasti. Kun ihmisten toimintatavat institutionalisoituvat, ne muuttuvat sitkeiksi, hitaasti muuttuviksi ja vaihtoehtoja poissulkeviksi. Tämä selittää osaltaan, miksi monet vanhentuneiksi tai

haitallisiksi todetut käytännöt säilyvät pitkään, vaikka tietoa paremmista vaihtoehdoista ja uusista ratkaisuista tulee koko ajan lisää.

Olemme teollisella ajalla lukinneet itsemme moniin vaikeasti purettaviin polkuriippuvaisuuksiin: olemme rakentaneet talousjärjestelmämme ja sitä kautta monet muut yhteiskuntaa ylläpitävät instituutiot halvalla uusiu-

Kun ihmisten toimintatavat institutionalisoituvat, ne muuttuvat sitkeiksi, hitaasti muuttuviksi ja vaihtoehtoja poissulkeviksi.

tumattomalle energialle ja jatkuvasti kasvavalle materiaalien hyödykkeiden kulutukselle. Palkkatyö on muodostunut identiteettimme, yhteiskuntajäsenyytemme ja toimeentulomme vankaksi pohjaksi. Palkkatyötä verottamalla olemme voineet rakentaa hyvinvointiyhteiskunnan palveluineen. Verotulojen kohdistami-

nen on ollut konkreettinen poliittinen keino ohjata yhteiskuntaa kulloinkin haluttuun suuntaan. Ihmisten edustus poliittisessa järjestelmässä on rakentunut teollisen ajan ryhmien ympärille työläisistä ja koulutetusta keskiluokasta maanviljelijöihin.

Kaikilla edellä mainituilla instituutioilla on yhä vahva muodollinen asema yhteiskunnassamme, mutta samaan aikaan ne ovat menettäneet elinvoimaansa ja niihin kohdistuu paljon muutospainetta. Emme ole kuitenkaan vielä keksineet, minkälaisilla ratkaisuilla vanhentumassa olevat instituutiot voisi korvata tai miten ne voisivat sujuvasti uudistua. Muutos on nimittäin aina liitoksissa myös olemassa oleviin valtarakenteisiin sen suhteen, kuka instituutioiden valtaa käyttää ja kuka ei. Olemme ristiriitaisessa tilanteessa, jota italialainen filosofi Antonio Gramsci on kuvannut “seisauksena” ja “väli-aikana” (interregnum). Gramsci kuvaa välitilaa: “Vanha maailma on kuolemassa, uusi ei ole vielä syntynyt.”

Digitalisaatiolla enemmän irti resursseista

Vaikka tehoaan, toimivuuttaan ja ongelmanratkaisukykyään menettävät instituutiot muuttuvat hitaasti emmekä vielä tarkkaan tiedä, mitä uuden ajan instituutiot ovat, voi osa nykyisistä instituutioista muuntua radikaalisti ja helpottaa matkaa tulevaan. Kyse on ratkaisuista, joilla vanhoista vahvuuksista saadaan irti uutta arvoa ja samalla luodaan eri puolille yhteiskuntaa tilaa uusien vahvuuksien rakentamiselle.

Nyt käynnissä olevan suuren digitaalisen murroksen mahdollisuus piilee sen lupauksessa resurssien entistä tehokkaammasta hyödyntämisestä. Kansalaisilla, kaupungeilla ja yrityksillä on paljon hajautuneita ja vajaakäytössä olevia voimavaroja. Kyse voi olla aineellisesta omaisuudesta, kuten esineistä tai kiinteistöistä, tai aineettomista resursseista, kuten verkostoista, osaamisesta tai rekistereissä ja tietokannoissa makaavasta datasta. Digitalisaatio mahdollistaa siis sekä olemassa olevien materiaalien resurssien tai datan

tehokkaamman hyödyntämisen että hajautetumman ja verkostomaisemman toiminnan, jonka puitteissa nykyistä useammat ihmiset pääsevät hyödyntämään ja kehittämään kyvykkyyksiään. Ottamalla piilevät resurssit entistä paremmin käyttöön olemassa olevat instituutiot voivat synnyttää lisää taloudellista arvoa, inhimillistä hyvinvointia ja osallisuutta – siis helpottaa siirtymää kohti vision kuvaamaa tulevaisuuden yhteiskuntaa.

Tämän “digitaalisen resurssitehokkuuden” taustalla vaikuttavat monet asiat. Digitalisaation perustana oleva teknologia on kehittynyt erittäin nopeasti. Tietokoneet ovat yhä tehokkaampia, pienempiä sekä ennen kaikkea edullisempia ja yhä useampien saatavilla. Esineiden internetin myötä yhä useammat laitteet ja fyysiset esineet ovat kytkeytyneet verkkoon. Tämä on

Ottamalla piilevät resurssit entistä paremmin käyttöön olemassa olevat instituutiot voivat synnyttää lisää taloudellista arvoa, inhimillistä hyvinvointia ja osallisuutta.

johtanut datan ja informaation määrän räjähdysmäiseen kasvuun. Dataa analysoimalla voidaan saada uutta ja tarkempaa tietoa erilaisten resurssien käytöstä ja koordinoita niiden käyttöä niin, että ne olisivat jatkuvasti mahdollisimman tehokkaassa käytössä. Tämä mahdollistaa esimerkiksi erilaiset jakamistalouden sovellukset.

Asunnonvälitysalusta Airbnb:n idea perustuu juuri tähän: asunto

ei ole enää asukkaan loman aikana tyhjillään, vaan joku hyödyntää sitä omana loma-asuntonaan ja samalla alkuperäinen asukas saa lisätienestettä. Samalla tavalla erilaiset yhteisautopalvelut vähentävät parkissa tyhjillään seisovien autojen määrää ja autoa tarvitsevat taas saavat sellaisen käyttöönsä helposti ilman oman auton hankkimista.

Materiaalisten resurssien entistä tehokkaampi hyödyntäminen on ratkaisevan tärkeä tekijä siinä, että kykenemme sopeuttamaan toimintamme maapallon kantokyvyn rajoihin. Samaan aikaan digitalisaatio mahdollistaa myös ihmisten resurssien, osaamisen ja ideoiden entistä tehokkaamman hyödyntämisen aikamme isojen haasteiden ratkaisemiseksi. Sosiaalinen media ja pilvipalvelut ovat työkaluja, jotka mahdollistavat suurienkin ihmisjoukkojen tavoitteellisen työskentelyn yhdessä. Palveluiden kehittäminen yhdessä niiden käyttäjien kanssa on lisääntynyt sekä julkisella että yksityisellä sektorilla. Avaamalla julkista dataa ihmiset ja yritykset voivat entistä helpommin itsenäisesti kehittää sen pohjalta erilaisia hyödyllisiä sovelluksia.

Tutkijat Yochai Benkler ja Helen Nissenbaum näkevät digitalisaation, ennen kaikkea internetin, potentiaaliksi kollektiiviselle toiminnalle vieläkin merkittävämpänä. Heidän mukaansa internet on mahdollistanut kokonaisen uuden sosiaalisen systeemin, joka motivoi ja koordinoi kollektiivista toimintaa ilman rahaa tai auktoriteetin ohjausta. He kutsuvat tätä yhteisöön perustuvaksi vertaistuotannoksi (*commons-based peer production.*) Kyse on sosioekonomisesta tuotantojärjestelmästä, jossa internet auttaa suuria ihmis-

joukkoja synnyttämään yhdessä tietoa tai kulttuurituotteita ilman, että markkinat tai hallinnolliset hierarkiat koordinoivat toimintaa. Internetin toimintalogiikkaan tottuneet ihmiset haastavat myös muut instituutiot muuttamaan. Kun byrokratian tai markkinoiden tuoma välittävä rakenne ei ole enää välttämätön ihmisten yhteistoiminnan mahdollistaja, muodollisten instituutioiden merkitys pienenee ja yksilöiden ja yhteisöjen valta kasvaa. Pysyäkseen merkityksellisinä instituutioilla on paine muuttua entistä huokoisemmiksi, jakaa valtaa ja ottaa ihmiset mukaan toimintaansa uudella tavalla.

Kansainväliset instituutiot avautuvat kansalaisyhteiskuntaan

Digitalisaatio tuo instituutioille paljon uusia mahdollisuuksia hyödyntää vajaakäytöllä olevia aineellisia ja inhimillisiä resursseja entistä tehokkaammin ja tehdä vähemmästä enemmän. Digitalisaation mahdollisuuksien hyödyntäminen ei kuitenkaan ole ainoa instituutioiden tulevaisuuden elinvoimaa ja tarpeellisuutta määrittävä asia. Instituutioiden on myös avauduttava vahvistamaan kansainvälistä yhteistyötä yhdessä globaalien kansalaisyhteiskunnan kanssa.

Monet ihmiset ovat jo pitkään eläneet kansainvälistä arkea. Osa ihmisistä opiskelee ja työskentelee ulkomailla, ja lähes kaikki me kulutamme laajasti kansainvälisten brändien tuotteita. Käytämme myös globaaleita viestintäpalveluita ollaksemme yhteydessä lähellä tai kaukana asuviin läheisiin. Lisäksi meillä on mahdollisuus oppia ja ratkoa yhdessä ongelmia maiden

*Mahdollisuudet ihmisten
globaalille yhdessä
tekemiselle paranevat
vielä hurjasti sitten, kun
maapallon jokaisella
ihmisellä on pääsy verkkoon.*

rajojen yli digitaalisia työkaluja käyttäen. Ja olemme vasta päässeet vauhtiin: maailman 7,6 miljardista ihmisestä alle puolella on pääsy internetiin. Mahdollisuudet ihmisten globaalille yhdessä tekemiselle paranevat vielä hurjasti sitten, kun maapallon jokaisella ihmisellä on pääsy verkkoon. Olemme siis tulleet kauas ajasta, jolloin kansainvälisten suhteiden rakenta-

minen oli vain valtionpäämiesten tai diplomaattien ja kansainvälisen kaupan ammattilaisten käsissä.

Huolimatta ihmisten kansainvälistyvistä arjesta ja kyvyistä toimia globaalissa ja digitaalisessa ympäristössä, kansainvälinen yhteistyö nähdään yhä usein ensisijaisesti formaalien valtiollisten tahojen tai yritysten pelikenttänä. Kansainväliset instituutiot eivät kuitenkaan ole pystyneet lunastamaan niihin kohdistettuja odotuksia esimerkiksi globaalien demokratian luojina tai ilmastomuutoksen kaltaisten globaalien, kaikkia koskettavien haasteiden ratkaisukoneistoina.

Kuluvan vuosituhanen alun maailmanlaajuisen talouskriisin jälkeen useat maat ovat kääntyneet sisäänpäin suojaamaan kotikenttäänsä protektio- nistisilla toimilla. Kansainvälinen päätöksenteko näyttäytyy hitaana ja tehot- tomana, ja valtioiden virallisissa suhteissa eletään nyt vahvistuvaa kansainvä- lisen yhteistyön ja avoimuuden vastaista aikaa. Samaan aikaan ihmiset arjes- saan jatkavat sujuvasti työn tekemistä, vapaa-ajan viettämistä ja kuluttamista yli valtioiden rajojen eivätkä ole halukkaita luopumaan näistä globalisaation tuomista mahdollisuuksista. Kansainvälinen yhteistyö ei ole enää vain eliitin etuoikeus samalla tavalla kuin vaikkapa YK:n alkuaikoina 1940-luvulla, mutta viralliset päätökset tehdään yhä kansainvälisissä instituutioissa hyvin rajatun joukon kesken. Samaan aikaan demokratia-aktivistit ympäri maail- maa visioivat, kehittävät ja kokeilevat tapoja, joilla viestintä- ja verkkotekno- logioita hyödyntävä, verkostomainen, aidosti globaali ja kansalaisyhteiskun- nan suoremman osallistumisen mahdollistava demokratia voisi toimia. Jouk- koistetun päätöksenteon mahdollistavia alustoja on lukuisia. Esimerkiksi DemocracyOS-käyttöjärjestelmä mahdollistaa suurien joukkojen väliset keskustelut ja äänestykset. Sovereign-järjestelmä taas on lohkoketjutekno- logiaan perustuva hajautettu demokraattinen hallintomalli. Professori Timo Honkela on visioinut keinoälyä, joka voisi tulkata meille paitsi kieliä, myös merkityksiä, mikä helpottaisi ihmisten välistä dialogia huomattavasti.

Alati kehittyvät teknologiat tuovat siis koko ajan uusia mahdollisuuksia rakentaa entistä toimivampia ja tehokkaampia kansainvälisiä instituutioita avaamalla niitä kansalaisyhteiskunnan suuntaan: ottamalla ihmiset mukaan tekemään päätöksiä ja käyttämään osaamistaan yhteistyössä muiden kanssa meitä kaikkia koskevien ongelmien ratkaisemisessa. On tärkeää muistaa myös, että demokratian ja osallisuuden haasteita ei voi ratkoa pelkällä tekno- logialla, vaan se vaatii demokraattisen kulttuurin arvostusta ja sitä tukevien mekanismien ymmärrystä.

Tulevaisuuteen on investoitava

Ihmiset ovat yhä tietoisempia siitä, että meidän on tehtävä pikaisesti radi- kaaleja tekoja resurssien ylikulutuksen lopettamiseksi ja hiilidioksidipäästö- jen vähentämiseksi, jotta maapallo säilyy elinkelpoisena seuraavillekin sukupolville. Ilmastonmuutoksen luoma eksistentiaalinen uhka aiheuttaa monissa ahdistusta ja voi vaikuttaa ihmisten arkisiin mutta isoihin päätök- siin esimerkiksi siitä, hankkiako lapsia vai ei. Kyselytutkimukset osoittavat,

Monista tuntuu, ettei heillä yksilöinä ole riittäviä keinoja toimia ilmastonmuutoksen hidastamiseksi.

että iso osa ihmisistä on valmis merkittäviin toimenpiteisiin ilmastonmuutoksen hillitsemi- seksi sekä henkilökohtaisella että yhteiskunnan tasolla.

Olemme laajasti tiedostaneet, että maapallon resurssit ovat rajal- liset ja ettei nykyisen kaltainen

luonnonvarojen kulutus voi jatkua. Tietoisuus etenee myös talouteen. Kierto-talous nähdään merkittävänä keinona säästää rahaa tai synnyttää uutta liike-toimintaa. Teknologiarahoituksesta merkittävä osa kohdistuu puhtaiden teknologioiden kehittämiseen.

Vaikka iso muutos ajattelussa ja yhä enemmän myös toiminnassa on jo tapahtumassa, samaan aikaan monista tuntuu, ettei heillä yksilöinä ole riittäviä keinoja toimia ilmastonmuutoksen hidastamiseksi ja että valtioiden välinen yhteistyö tämän tavoitteen saavuttamiseksi etenee tuskaisen hitaasti. Olemassa olevat instituutiot eivät ole onnistuneet tehtävässään ratkaista näitä ihmiskunnan kohtalonkysymyksiä, vaikka valtaosia ihmisistä odottaa nopeita toimia. Vaikka tarvittavan radikaaleja toimenpiteitä ei ole vielä pys-

tytty tekemään, on niitäkin insti-tuutioita, jotka ovat kyenneet uudistamaan itseään oikeaan suuntaan. Tosin nämäkään eivät yleensä ole täysin luopuneet teol-lisen ajan tavoitteistaan ja toimin-tatavoistaan. Ilmastonmuutosta torjuvat toimenpiteet ovat usein onnistuneet siellä, missä ilmasto-toimet toteuttavat samalla muita-kin tavoitteita. Esimerkiksi Kiina

Suomi on jo nyt saanut paljon ansaittua huomiota maailmalla lähtiessään selvittämään perustulokokeilulla, miltä tulevaisuuden sosiaaliturva voisi näyttää.

tuottaa vielä maailmaan eniten hiilidioksidipäästöjä, mutta samaan aikaan se on merkittävä vihreiden teknologioiden kehittäjä ja hyödyntäjä. Motiivina päästöjen hillitsemiseen on ensisijaisesti maan suurten kaupunkien pahat saasteongelmat, jotka uhkaavat Kiinaa yksin hallitsevan kommunistisen puolueen suosiota. Globaalien ongelmien ratkaisemisen ei siis tarvitse olla pois ihmisten välittömästä hyvinvoinnista, vaan päinvastoin. Samalla tavalla erilaiset älykkäät kaupunkiratkaisut sekä tekevät kaupungeista paremmin toimivia ja viihtyisämpiä että säästävät julkisia varoja niiden asukkaille ja ratkaisevat osaltaan globaaleja ympäristöongelmia.

Instituutioiden ja organisaatioiden kyky investoida uuteen maailmaan ratkaiseekin niiden olemassaolon tulevaisuudessa. Ne toimijat, jotka kykenevät uudistumaan ja rohkeasti kokeilemaan uusia toimintatapoja, voivat olla avainasemassa rakentamassa siltoja kohti uudenlaista aikakautta. Suomen kaltainen vakaa ja vauras maa voi olla etulinjassa kehittämässä tulevaisuuden rakenteita ja instituutioita. Suomi on jo nyt saanut paljon ansaittua huomiota maailmalla lähtiessään perustulokokeilulla vakavasti kokeilemaan, miltä tulevaisuuden sosiaaliturva voisi näyttää. Nyt kokeiltu perustulon malli ei tietenkään välttämättä ole se uusiin olosuhteisiin sopiva sosiaaliturvan malli, johon joskus tulevaisuudessa päädymme. Olennaista on se, että kokeillaan uutta ja samalla laajennetaan ihmisten kykyä pohtia erilaisten uusien toimin-tatapojen ja mallien ominaisuuksia ja vaikutuksia. Näin avataan reitti uuden kehittämislle ja uusien instituutioiden synnyttämiselle.

On tärkeää ymmärtää, ettei mikään yksittäinen uusi ratkaisu tai edes laajemman periaatteen soveltaminen, kuten sääntelyn yksinkertaistaminen,

tule ratkaisevasti suuntaamaan uudelleen yhteiskuntaamme. Tarvitaan moninaisia ratkaisuja ja niiden oikeita yhdistelmiä, sillä vaikeisiin ja monimutkaisiin ongelmiin ei ole yleensä tarjolla yksinkertaisia, kompleksisuutta kokonaan purkavia ratkaisuja.

Sosiaaliturvan lisäksi ihmisten hyvinvoinnin kannalta merkittäviä teollisen ajan instituutioita ovat olleet esimerkiksi edustuksellinen demokratia, työmarkkinajärjestöt ja perusopetus. Nämä kaikki ovat instituutioita, joita edustavilla toimijoilla on paljon valtaa ja resursseja yhteiskunnassa, siis huikeat mahdollisuudet lähteä uudistamaan itseään, jotta ne olisivat merkittäviä ihmisten hyvinvoinnin turvaajia myös jatkossa. Minkälaisia ovat työmarkkinajärjestöt maailmassa, jossa vakituinen palkkatyö ei ole enää normi? Millaisessa poliittisessa järjestelmässä kansalaiset voivat osallistua päätöksentekoon entistä suuremmin ja omaehtoisemmin edustuksellisen osallistumisen lisäksi? Millainen olisi maapallon kantokyvyn rajat reunaehdonaan toimiva talousjärjestelmä ja sen instituutiot? Millaisia ovat oppimisen instituutiot ajassa, jossa tarpeet elinikäiselle oppimiselle ja oppimismotivaation ylläpitämiselle korostuvat eikä oppimisessa juurikaan ole enää kyse pääsystä informaatioon?

6. Lopuksi – lista ratkaisuja

Tässä muistiossa kuvataan sitä, millaiselta hyvinvoinnin seuraava erä voisi näyttää. Olemme yhdistäneet tulevaisuus- ja ennakointitietoa, tutkimusta ja yhteiskuntien ajankohtaisia haasteita sekä muodostaneet niiden pohjalta oman tulkintamme siitä, miten aikamme haasteita parhaalla mahdollisella tavalla Pohjoismaissa ja Suomessa voitaisiin ratkaista.

Visiomme hyvinvoinnin seuraavasta erästä ei ole lopullinen tai ainoa totuus, vaan haluamme sen myötä haastaa sekä suomalaisia että kansainvälisiä toimijoita mukaan keskusteluun siitä, miltä seuraavat sata vuotta voisivat näyttää. Koska haluamme haastaa muita tähän keskusteluun, on tärkeää, että olemme myös itse pohtineet niitä ihanteita, visiota ja ratkaisuja, joihin suomalaisena tulevaisuustalona uskomme. Toivomme, että 2010-luvun hämmennys ja toivottomuus ovat jäämässä taakse ja että edessämme on aika-kausi, jolloin yhä useampi toimija esittää oman näkemyksensä siitä, miltä näyttää hyvä tulevaisuus.

Alle olemme keränneet listaksi erilaisia ratkaisuja. Ne ovat peräisin aiemmista Seuraava erä -muistioista sekä Seuraava erä -nettisivustolla www.seuraavaera.fi julkaistuista muista teksteistä. Niissä näitä ratkaisuja on käsitelty laajemmin.

Esimerkkejä matkaa tulevaan helpottavista ratkaisuista

MAAPALLON KANTOKYKYYN SOPEUDUTAAN JA ELINYMPÄRISTÖN TULEVAISUUS TURVATAAN

Kiertotalous: Talousmalli, jossa materiaaleja käytetään säästeliäästi ja tuotteet pysyvät kierrossa ja säilyttävät arvonsa mahdollisimman pitkään. Jätteistä ja sivuvirroista pyritään tekemään korkeamman jalostusarvon tuotteita. Tuotteiden valmistusta neitseellisistä raaka-aineista korvataan ylläpidolla, uudelleenkäytöllä ja kierrätyksellä. Älykkäät ratkaisut ja digitalisaatio ovat kiertotalouden ytimessä, koska ne mahdollistavat tuotteiden käytön palveluina ostamisen sijaan.

Kokonaisvaikutusten ja biokapasiteetin seuranta yhdistettynä tiukkaan hiilibudjettiin: Siirtyminen tarkastelemaan ihmisen toiminnan kokonaisvaikutuksia ympäristöön yksittäisten toimien vaikutusten sijaan. Tähän tulisi yhdistää myös biokapasiteetin seuranta, jossa seurataan sitä, miten suurta hiilijalanjälkeä maapallo kestää. Näin saataisiin kokonaisnäkemystä toimien vaikuttavuudesta ja sen myötä suuntaa tiukkaan hiilibudjettiin. Nykypäästöjen vähentäminen nolnaan pitää tapahtua jo ennen vuosisadan puoltaväliä ja sen jälkeen päästöt pitää kääntää negatiivisiksi.

Älykkäät ja vähäpäästöiset kaupungit: Kaupungit kuluttavat yli 70 prosenttia maailman energiasta ja myös tuottavat samassa suhteessa kasvihuonekaasupäästöjä. Suurkaupungeissa on mahdollista saada uusien vähäpäästöisten toimintamallien piiriin valtavat määrät ihmisiä. Investoimalla uusiutuvaan energiaan, älykkäisiin vihreisiin ratkaisuihin sekä vähäpäästöiseen liikenteeseen ja infrastruktuuriin voitaisiin saada aikaan merkittäviä päästövähennyksiä ja resurssitehokkaita toimintatapoja niin, että niillä on vaikutusta koko maapallon kantokykyyn.

Jo olemassa olevat ratkaisut käyttöön: Jo olemassa olevien päästövähennysratkaisujen levittäminen ja tehokkaampi käyttöönotto voisi vähentää globaaleja päästöjä jopa neljänneksellä vuoteen 2030 mennessä.

Innovatiiviset julkiset hankinnat: Valtiot ja kunnat käyttävät miljardeja vuodessa julkisiin hankintoihin. Edistämällä uusien vähähiilisten ratkaisujen käyttöönottoa julkisilla hankinnoilla voitaisiin paitsi vähentää päästöjä myös tukea puhtaita ratkaisuja tuottavien alojen toimintaedellytyksiä ja kehittymistä.

Kestävä maankäyttö hiilenkierron ja resurssiviisauden perustaksi: Maankäyttö ja ruuantuotanto on saatava kestävien toimintatapojen piiriin, jotta taataan turvallinen ja terveellinen ruuantuotanto mahdollisimman pienillä ympäristövaikutuksilla. Käyttöön on otettava kiertotalouden periaatteet, ruuantuotannossa on kasvatettava uusiutuvan energian käyttöä, lihantuotantoa on vähennettävä ja kestävästi tuotettujen kasvien viljelyä on lisättävä. Maaperän hiilivarastojen kasvattamisella voidaan vähentää ilmakehässä olevaa hiilidioksidia. Hyvällä metsänhoidolla voidaan lisätä hiilensidontaa, ja hiilivarastoja voidaan kasvattaa pitkäikäisillä puutuotteilla.

Nollapäästöinen energiantuotanto: Energiantuotanto on ilmastokriisin ratkaisemisessa keskeisessä asemassa. Energiajärjestelmän edellyttämä muutos on sekä aikajänteeltään että mittakaavaltaan poikkeuksellinen. Sen toteutumiseksi pitäisi ottaa ainakin seuraavia askelia: Pariisin ilmastosopimuksen kunnianhimoa ja tavoitetasoa tulee nostaa. Julkiset tuet ja kannustimet on suunnattava oikeisiin kohteisiin, tuet on saatava irti haitallisista energiantuotantomuodoista, jotka tällä hetkellä nauttivat monista etuoikeuksista. Saastuttajien tulisi maksaa haitallisista ulkoisvaikutuksistaan. Energiajärjestelmän muutokseen on investoitava merkittävästi. Kotitalouksien kohdalla innovatiiviset palvelumallit voisivat tukea siirtymistä puhtaaseen energiankäyttöön. Institutionaaliset sijoittajat kuten investointi- ja eläkerahastot sekä valtiolliset rahastot voisivat myös olla tärkeitä markkinan kääntäjiä kohti hiilineutraalia energiantuotantoa.

Kansalaiset kestävyyskriisin ratkaisijoiksi: Yksittäisten kotitalouksien ja kuluttajakansalaisten vastuullisia ja hyviä valintoja pitäisi tukea ja hivuttaa harkittujen kannustimien kautta oikeaan suuntaan. Kestävämmät elämäntavat tulee nostaa vahvasti osaksi oppimissisältöjä kouluissa. Valtionhallinto,

kunnat ja yritykset voivat luoda yhteistyössä kansalaisten kanssa edellytyksiä kestävämmille elämäntavoille esimerkiksi digitaalisten alustojen kautta, joissa ihmiset pääsevät itse osallistumaan kestävä arjen ratkaisujen kehittämiseen. Myös viestinnän, kampanjoiden ja lainsäädännön tuki on tärkeää kestävien elämäntapojen edistämiseksi.

LUOTTAMUSTA TYÖHÖN JA PERUSTURVAAN

Globaali vaurauden taseus: Keskipitkällä aikavälillä tarvitaan uusia tapoja tasata vaurautta globaalisti. Nykyisellään globaaliksi laajentuneiden markkinoiden ja uuden teknologian yhdistelmät luovat menestyvimmille yrityksille vaurautta ennennäkemätöntä tahtia ja kasaavat sitä entistä pienemmän joukon käsiin. Jotta ihmisten kokemus reiluudesta säilyisi ja vahvistuisi, tarvitaan keinoja kanavoida vaurautta koko ihmiskunnan hyväksi. Tulevaisuudessa tarvitaan jonkinlaisia ylikansallisia tulon- ja varallisuuden jakojärjestelmiä. Esimerkiksi yhdysvaltalainen ajatuspaja Institute for the Future on kehitellyt ideaa universaaleista omaisuuseristä (Universal Basic Assets), joita taattaisiin kaikille. Samantapaista ideaa on esitelty myös Seuraava erä -artikkelissa “Perustulo ja uusi universalismi”

Sosiaaliturva, joka lisää ihmisten vapautta: Sosiaaliturvan on perinteisesti ajateltu tarjoavan suojaa hankalissa elämänvaiheissa ja varmistavan toimeentulon niille, joiden kohdalle on osunut muita enemmän ongelmia. Vaihtoehtoinen tapa ajatella sosiaaliturvaa on mieltää se tapana laajentaa ihmisten vapauksia. Silloin sosiaaliturva rakentaa luottamusta siihen, että ihmiset osaavat ja haluavat löytää tapoja olla hyödyllisiä muille. Esimerkiksi perustulon taustalla oleva ajatus jokaiselle kansalaiselle ehdoitta kuuluvasta summasta on radikaali. Perustulo voisi kuitenkin vapauttaa merkittävän joukon heikossa asemassa olevia ihmisiä stressistä ja psyykkisestä kuormasta ja vapauttaa kapasiteettia oman pärjäämisen vahvistamiseen.

Uudenlainen verotus: Tulonsiirtojen toisella puolella on verotulojen uudentyyppinen kerääminen, joka turvaa verotulot arvonmuodostuksen uudessa logiikassa. Digitalisoitumisen myötä lähes kaikesta toiminnasta jää yhä tarkempaa dataa. Toimintamme on siis yhä tarkemmin rekisteröityä ja mitattua. Periaatteessa tästä avautuu uudenlainen mahdollisuus verottaa esimerkiksi työsuorituksia ja kerätä maksuja erilaisten hyödykkeiden kuten teiden käytöstä. Digitalisaation ansiosta kaikki vaihdanta yhteiskunnassa voidaan tehdä läpinäkyväksi ja verottaa sitä ajantasaisesti ja oikeudenmukaisesti. Mielenkiintoisia mahdollisuuksia ovat esimerkiksi kiinteistöjen käyttöön ja energiataseeseen ja sitä kautta niistä saatavaan korkeampaan arvoon kannustavat veromuodot sekä muut taloudellisesti fiksut kannusteverot. Ohjaaviin veroihin liittyy merkittäviä mahdollisuuksia, sillä tarjolla oleva data ja ideologinen vastarinta ehdottomia kieltoja vastaan nostavat niiden merkitystä. Myös viime vuosina tiivistynyt keskustelu kansainvälisen verotusyhteistyön laajentamisesta voi johtaa toimiin, joilla veropohjaa saadaan globaalissa, digitaalisessa taloudessa vahvistettua.

ELINIKÄINEN OPPIMINEN JA MAHDOLLISUUS KASVAA IHMISENÄ LÄPI ELÄMÄN

Edistyksen ja elinikäisen oppimisen koulu: Koulut voivat olla muutoksen eturintaman instituutio. Suomalainen peruskoulu on nykyisellään yksi yhteiskuntamme radikaaleimmista instituutioista, josta onneksi olemme oppineet olemaan ylpeitä. Suomalainen koulu on yhdessä oppimisen paikka, jossa lähtökohtana ovat jokaisen vahvuudet, valmiudet ja voimavarat. Koulut voivat myös tukea uusien teknologisten mahdollisuuksien tasaista leviämistä. Tätä toimintaa tarvitaan, sillä uusien teknologioiden nopea kehitys saattaa synnyttää valtavia eroja ihmisten kyvyissä esimerkiksi eri sukupolvien välillä. Siksi myös satsaukset elinikäiseen oppimiseen ovat tärkeitä. Koulut voivat olla paikkoja, joissa koululaisten lisäksi niiden lähiyhteisöjen jäsenet pääsevät testaamaan ja hyödyntämään uusimpia innovaatioita ja oppimaan. On tärkeää, että koulut ymmärretään tulevaisuudessa paikallisina yhteiskunnallisen edistyksen dynamoina, ja tämä otetaan huomioon niiden resursoinnissa ja ohjaamisessa.

Läpi elämän kestävä oppiminen: Koulutus on toimivan demokratian kulmakivi. Kun väestö elää länsimaissa koko ajan pidempään, on mietittävä, miten oppiminen voitaisiin tuoda osaksi koko elämänkaarta. Enää ei riitä, että koulutusta on tarjolla vain elämän alkupäähän. Osaratkaisuja voivat olla esimerkiksi yli 25-vuotiaiden kansalaisten opintotili, lyhyet alanvaihtoon liittyvät oppimiskokonaisuudet ja teknologian avittama verkko-oppiminen. Kyse on myös kannusteiden löytämisestä niin, ettei lisäkoulutus kasaannu vain ennestään hyväosaisille.

REILU JA KILPAILUKYKYINEN KIERTOTALOUS

Ekosysteemipolitiikka: Talouden rakenteellista uudistumiskykyä ja monipuolisuutta tulee kehittää ja suunnata mittarointia tarkastelemaan talouden resilienssiä ennemmin kuin yksioikoisesti sen määrällistä kasvua. Talouden resilienssi tarkoittaa monipuolista ja jatkuvasti uudistuvaa elinkeinorakennetta ja ihmisten osallisuutta siinä. Painopiste tulisi siirtää perinteisestä hinta-kilpailukyvyyn vahvistamisesta liiketoiminnan ekosysteemien kehittämiseen.

Jakamistalous: Jakamistalouden perusajatus on mahdollistaa tyypillisesti alihyödynnettyjen hyödykkeiden – ajoneuvojen, asuntojen, harrastusvälineiden tai vaikkapa design-esineiden ja osaamisen – jakaminen ihmisten kesken. Tämä kasvattaa koko yhteiskunnan tehokkuutta sekä ottamalla hyödyntämättömiä resursseja käyttöön että nopeuttamalla vaihtoa. Paikallistalous ja jakamistalous tarjoavat vaihtoehtoisia toimeentulon lähteitä etenkin silloin, kun yritysten kautta pyörivä talous puskee syvässä lamassa. Paikallis- ja jakamistalous voivat helpottaa toimeentuloa ja auttaa hyödyntämään voimavaroja ja osaamisia nykyistä laajemmin.

Avoin data: Yhteiskunnan digitalisoitumisen yksi merkittävimpiä seurauksia on se, että ihmisten ja yhteiskunnan toiminnasta syntyy valtavat määrät tietoa. Jos tämä data saadaan avoimeen käyttöön, voitaisiin sen avulla mahdollisesti ratkaista monia vaikeita ongelmia. Datan potentiaalinen arvo kasvaa entisestään, kun yksittäisten organisaatioiden tuottamaa dataa päästään yhdistelemään suuremmiksi datamassoiksi, big dataksi.

KUULLUKSI TULEMINEN JA YHDESSÄ TEKEMINEN VAHVISTAVAT DEMOKRATIAA

Uusi yhteiskuntien sisäinen vaurauden jako: Demokraattisten yhteiskuntien on kyettävä jakamaan tuottamaansa vaurautta niin, että kokemus samassa veneessä olemisesta yhteiskunnissa toteutuu. Eriarvoistuminen tuottaa demokratiavajetta. Siihen puuttuminen on vaikeaa mutta erittäin tärkeää, jotta demokratia tulevaisuudessa toimisi. Mikäli talous kasvaa ilman, että se luo työpaikkoja, on länsimaiden mietittävä uudella tavalla, miten ne järjestävät yhteiskuntansa. Tämä vaatii rohkeita ja innovatiivisia tapoja miettiä ihmisten toimeentuloa. Esimerkiksi perustulo voisi olla tulevaisuudessa uusi versio pohjoismaisesta universalismista. Olennaista olisi tarjota jonkinlainen yhteinen pohja, jonka päälle kukin voi rakentaa itselleen parempaa toimeentuloa.

Luottamuksen vahvistaminen: Yhteiskunnat tarvitsevat toimiakseen myös luottamusta ja sosiaalista infraa kuten ne tarvitsevat teitä, siltoja tai digitaalista infraa. Esimerkiksi koulutus- ja asunto- ja sosiaalipolitiikka ovat niitä työkaluja, joiden avulla luottamusta ja sosiaalista infraa rakennetaan myös 2000-luvulla. Ihmisten arjessa sosiaalinen media vaikkapa asuinalueiden ryhmissä mahdollistaa uutta yhteisöllisyyttä. Tulevaisuudessa yhteisöllisyyttä ja sen vaatimaa luottamusta voitaisiin vahvistaa myös varta vasten tätä tarkoitusta varten luoduissa kansalaisfoorumeissa. Instituutioiden on puolestaan kyettävä tuottamaan sitä, mitä ne lupaavat. Samalla on paremmin ymmärrettävä yhteiskunnan instituutioiden ja palvelujen monia tehtäviä. Esimerkiksi peruskoulu ei ole vain paikka oppia, vaan se tuottaa myös sosiaalista yhteenkuuluvuutta.

Dialogi ja rakentavampi yhteiskunnallinen keskustelu: Mikäli poliittisista kysymyksistä ja etenkin yhteiskuntaa voimakkaasti jakavista aiheista käytäisiin rutiininomaisemmin fasilitoituja kansalaiskeskusteluja, voisi politiikkaan osallistuminen merkittävästi lisääntyä. Jos päätöksentekijät sitoutuisivat olemaan mukana deliberatiivisissa tai dialogisissa prosesseissa, voisi se laajentaa heidän ymmärrystään ihmisten huolista ja toisaalta parantaa ihmisten ymmärrystä politiikasta. Myös puolueet voisivat hyödyntää kansalaiskeskusteluja omassa ohjelmatyössään. Tulevaisuudessa politiikassa on kuulemisesta siirryttävä aitoon keskusteluun kansalaisten kanssa.

Vuorovaikutteiset puolueet: Puolueiden on löydettävä uusia toimintatapoja, mikäli ne haluavat säilyttää oikeutuksen toimia demokratian keskiössä. Ihmisten on voitava vaikuttaa suoremmin puolueiden toimintaan ja linjaan. Puoluetoiminta tarvitsee lisää avoimuutta. Puolueiden toimintaan, esimerkiksi ohjelmakehitykseen ja kantojen valmisteluun, pitäisi olla helpompi päästä mukaan. Johtajiakin voisi puolueilla olla useita. Kukin heistä voisi vastata jonkin tietyn aihepiirin asioista. Puolueiden olisi oltava olemassa kansalaisia ja heidän osallistumistaan varten, ei toisinpäin.

Pitkän aikavälin politiikan työkalut: Tulevien sukupolvien oikeudet on otettava entistä paremmin huomioon demokraattisessa päätöksenteossa. Suomessa on erinomaisia tulevaisuusorientoituneita pitkän aikavälin politiikan työkaluja kuten esimerkiksi eduskunnan tulevaisuusvaliokunta, tulevaisuusselonteko ja kansallinen ennakointiverkosto. Näissä puitteissa tehty työ tulisi entistä paremmin ottaa päätöksenteon tueksi.

Parempi lähidemokratia ja paikallisuus: On monia asioita, joiden järjestäminen paikallisella tasolla tuottaa nopeampia tuloksia kuin vastaavien asioiden hoitaminen kansallisesti. Yhteys hallinnon ja käytännön ruohonjuuritasoon toteuttajien välillä on paikallistasolla usein luontevampaa kuin kansallisella tasolla. Paikallisesti on helpompi rakentaa osallistumisen reittejä. Ihmisten on aidosti koettava, että he voivat vaikuttaa omaan elämäänsä liittyviin asioihin. Nopean kaupungistumisen myötä esimerkiksi sääntelyvaltaa kannattaa tulevaisuudessa siirtää kansalliselta tasolta suurille kaupungeille. Parhaimmillaan eri kaupunkien erilaiset ratkaisut tarjoavat mahdollisuuden vertailla erilaisia malleja ja nopeuttaa uusien asioiden kehitystä myös globaalisti. Kaupungit voivat oppia toisiltaan tehokkaita ratkaisuja vaikeisiin ongelmiin helpommin kuin maat toisiltaan.

EDISTYKSELLINEN HALLINTO JA JOHTAMINEN

Uudistuva ihmiskeskeinen hallinto: Hallintokoneiston pitää olla entistä joustavampi ja toimia älykkäästi vastatessaan nopeasti muuttuvan toimintaympäristön haasteisiin. Kehitysprojekteissa on syytä kuulla laajasti erilaisia ihmisiä. Hallintoa tulisi johtaa strategisesti ja tietoon perustuen. Yhteistyötä on kyettävä tekemään yli hallintorajojen, yhdessä sidosryhmien ja kansalaisten kanssa. Tämä vaatii uudenlaisia kyvykkyyksiä vuorovaikutukseen, keskusteluun ja palvelujen kehittämiseen yhdessä ihmisten kanssa yli perinteisten siilojen. Ihmiset arvioivat julkista hallintoa yhä enemmän sen tuottamien palvelujen ja kohtaamisten laadusta käsin. Hallinnon kanssa asiointi on ihmisten arjessa käytännön ilmentymä politiikan tuloksista.

Yhteiset oppimisprosessit päätöksentekoon: Informaatiota pullistelevassa maailmassa asioihin on entistä vaikeampaa löytää suoraviivaisia vastauksia. Enää ei voida ajatella, että viisaus asuu yksin päätöksentekijän päässä. On myös epärealistista kuvitella, että päätöksentekijät automaattisesti lukisivat

tuoreimpia tutkimuksia. Tulevaisuudessa päätöksentekijöiden, tiedon tuottajien ja ratkaisujen muotoilijoiden tulisi kokoontua yhteen oppimaan toisiltaan. Kyse ei ole oppimisesta oppimisen vuoksi vaan hyvän päätöksenteon välttämättömästä edellytyksestä. Koko päätöksenteon konsepti on uudistumassa. Sen sijaan, että tehtäisiin kertapäätös asioiden oikeasta tilasta, tulisi ennemmin sitoutua yhteiselle oppimis- ja kehittämismatkalle.

Yhteistuotanto: Julkisten palvelujen tehtävänä on mahdollistaa toimintaa, kuten oppimista, parantumista tai viihtymistä, jonka toteutuminen riippuu paljolti palvelujen käyttäjän motivoitumisesta ja kyvyistä. Tämä tarjoaa valtavat mahdollisuudet uudistaa palveluita ja nostaa esimerkiksi sosiaali- ja terveystalouden ja koulutuksen vaikuttavuutta huomattavasti. Tämä potentiaali on erityisen vahva Suomessa, jossa väestö on hyvin koulutettua ja kykenevää osallistumaan aktiivisina käyttäjinä palvelujen kehittämiseen. Näin voidaan vahvistaa sekä palvelujen tuottavuutta että vaikuttavuutta.

Kansalaislähtöinen kokeilutoiminta: Kansalaisten välisiä vapaaehtoisia kokeiluita voidaan myös laajentaa tai levittää ja tuoda osaksi julkista yhteiskuntapolitiikkaa. Suomessa perustulokokeilun yhteydessä erityisesti perustuloaktiviteille järjestetty perustulohack oli hyvä esimerkki kansalaisten aloitteiden ja hallitusohjelman tavoitteiden yhteensovittamisesta. Perustulohackissä kehitettiin erilaisia lähestymistapoja perustuloon, esimerkiksi miten siitä voisi parhaiten viestiä tai miten asumisen kustannukset sovitetaan perustulomalliin.

Proaktiivinen säätely: Uusia markkinoita on vaikea synnyttää ilman regulaatiota, joka luo uusille toimijoille tilaa ja luottamusta investoimiseen, jolloin moni vaikeakin muutos voi tapahtua hallitusti ja reilusti. Suomen kannalta esimerkiksi liikenteessä on monia osa-alueita, joita voisi oikeanlaisella ja ennakoivalla säätelyllä ohjata fiksuun suuntaan. Aloilla, joilla on riittävästi kilpailua, yritykset joutuvat maksamaan parempia palkkoja saadakseen hyviä työntekijöitä. Sen sijaan, että tuetaan matalapalkkatöitä, voitaisiin lisätä tervettä kilpailua, joka usein nostaa alan palkkatasoa. On esimerkiksi mahdollista, että tuoreen liikennekaari-aloitteen myötä uuden teknologian ja liiketoimintakonseptien käyttöönotto Suomessa vauhdittuu. Parhaassa tapauksessa voisi syntyä ihmisten tarpeita vastaavat markkinat esimerkiksi uudelleenlaisille liikenteen jakamistalouksratkaisuille.

Fiksumpi mittaaminen: Bruttokansantuote mittarina on kapea, eikä kerro mitään yhteiskunnan edistyksen tilasta – mikä on yhteiskunnan hyvinvoinnin taso, millaisen ekologisen jalanjäljen yhteiskunta jättää ja kuinka reilu ja kilpailukykyinen sen talous on. Siksi sekä kansainvälisen kilpailun että valtioiden strategisen johtamisen työkaluiksi on saatava nykyistä huomattavasti fiksumpia ja laajempia mittaristoja, jotka mittaavat edistystä ja hyvinvointia BKT:tä laajemmin.

KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ JA INSTITUUTIOT VAKAUTTAJINA

Globaali päätöksenteko: Maailmassa on useita häijyjä ongelmia, joita ei voida ratkaista kansallisvaltioiden rajojen sisällä. Globalisaation aiheuttamat hyödyt ja haitat, luonnonresurssien jakaminen sekä ilman, veden ja viljelymaiden puhtaus ovat esimerkkejä aiheista, jotka koskettavat kaikkia maapallon asukkaita. Niihin liittyvät globaalit haasteet on ratkottava. Ihmisten olisi kuitenkin myös paikallisesti koettava, että he voivat aidosti vaikuttaa omaan elinympäristöönsä. Siksi lähidemokratian ja osallisuuden kehittäminen on yhä tärkeämpää. Monet tutkijat ja kansalaisjärjestöt pohtivat ratkaisuja globaalien päätöksenteon parantamiseksi. Nämä ratkaisuehdotukset ansaitsevat todellista huomiota. Lisäksi poliitikkojenkin tulisi avoimesti tarjota omia näkemyksiään globaalien haasteiden ratkaisusta yhteiskunnalliseen keskusteluun. Esimerkiksi Pohjoismaat voisivat pohtia yhteistä osallistumista vaikkapa G20-maiden toimintaan.

TEKNOLOGIA EDISTYKSEN TUEKSI

Teknologia ongelmien ratkaisijana: Teknologiaan liittyy demokratian näkökulmasta valtava määrä ratkaisemattomia kysymyksiä. Teknologiaosajien ja päätöksentekijöiden olisi yhdessä ratkottava luovasti sellaisia ongelmia kuten vihapuhe, (ro)bottien tuottama häiritseväksi tarkoitettu verkkosisältö tai disinformaatio ja sillä vaikuttaminen. Algoritmien avaaminen, bottien tuottaman sisällön tunnistettavaksi tekeminen sekä käyttäjäprofiloinnin ymmärtäminen poliittisen vaikuttamisen välineenä ovat esimerkkejä aiheista, joiden parissa olisi heti tehtävä perinpohjaista työtä. Sähköposti oli aikanaan spämmäyksen takia vaarassa tulla käyttökelttomaksi, mutta teknologiayhtiöt kykenivät ratkomaan tämän ongelman. Internetin osalta olisi kyettävä sen nykyisten ongelmien kanssa samanlaiseen ratkaisukykyyn.

SITRA

SITRA MUISTIO 9.1.2018

Sitran julkaisemat muistiot ovat tulevaisuustyömme taustaksi tuotettuja sisältöjä.

ISBN 978-952-347-030-9 (PDF)
www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11-13
PL 160
00181 Helsinki
Puhelin 0294 619 991
🐦 @SitraFund

